

Sa'an xiñi savi

Lengua mixteca
Jamiltepec, Oaxaca

Primer grado

SEP

Libro de texto en lengua mixteca de Jamiltepec, Oaxaca

Elaborado en la Dirección General de Educación Indígena de la Subsecretaría de Educación Básica de la Secretaría de Educación Pública

Autor

Miguel López Hernández

Ilustración y Fotografía

Archivo Iconográfico de la Dirección General de Educación Indígena,
Bruno López R. y José F. Arévalo.

Diseño de Portada

Comisión Nacional de Libros de Texto Gratuitos,
con la colaboración de Luis Almeida.

Ilustración de Portada

"Vendedora de frutas", Olga Costa (1913-1993)

Óleo sobre tela, 1951, 195 x 245 cm.

Museo de Arte Moderno, INBA, CNCA

Reproducción autorizada por el

Instituto Nacional de Bellas Artes y Literatura

Fotografía de Portada

Javier Hinojosa

D.R. © Ilustración de Portada: Olga Costa/INBA

D.R. © Secretaría de Educación Pública, 1996

Argentina No. 28

Col. Centro, C.P.06029

México, D.F.

ISBN 978-968-29-9123-3

Primera edición 1996

Décima sexta reimpresión 2013

Impreso en México

*La Patria (1962),
Jorge González Camarena.*

Esta obra ilustró la portada de los primeros libros de texto. Hoy la reproducimos aquí para que tengas presente que lo que entonces era una aspiración: que los libros de texto estuvieran entre los legados que la Patria deje a sus hijas y a sus hijos, es hoy una meta cumplida.

A seis décadas del inicio de la gran campaña alfabetizadora y de la puesta en marcha del proyecto de los libros de texto gratuitos, ideados e impulsados por Jaime Torres Bodet, el Estado mexicano, a través de la Secretaría de Educación Pública, se enorgullece de haber consolidado el principio de la gratuidad de la educación básica, consagrada en el Artículo Tercero de nuestra Constitución, y distribuir a todos los niños en edad escolar los libros de texto y materiales complementarios que cada asignatura y grado de educación básica requieren.

Los libros de texto gratuito son uno de los pilares fundamentales sobre los cuales descansa el sistema educativo de nuestro país, ya que mediante estos instrumentos de difusión del conocimiento se han forjado en la infancia los valores y la identidad nacional. Su importancia radica en que a través de ellos el Estado ha logrado, en el pasado, acercar el conocimiento a millones de mexicanos que vivían marginados de los servicios educativos y, en el presente, hacer del libro un entrañable referente gráfico, literario, de conocimiento formal, cultura nacional y universal para todos los alumnos. Así, cada día se intensifica el trabajo para garantizar que los niños de las comunidades indígenas de nuestro país, de las ciudades, los niños que tienen baja visión o ceguera, o quienes tienen condiciones especiales, dispongan de un libro de texto acorde con sus necesidades. Como materiales educativos y auxiliares de la labor docente, los libros que publica la Secretaría de Educación Pública para el sistema de Educación Básica representan un instrumento valioso que apoya a los maestros de todo el país, del campo a la ciudad y de las montañas a los litorales, en el ejercicio diario de la enseñanza.

De esta forma, el libro ha sido, y sigue siendo, un recurso tan noble como efectivo para que México garantice el Derecho a la Educación de sus niños y jóvenes.

Sa'an xiñi savi

Lengua mixteca

Jamiltepec, Oaxaca

Primer grado

PRESENTACIÓN

Este libro de texto está dirigido a las niñas y los niños indígenas que cursan la educación primaria, tiene el propósito de favorecer el aprendizaje de la lectura y la escritura de la lengua indígena que se habla en su comunidad.

Se espera que este libro sea utilizado en forma creativa, tanto por el profesorado como por las niñas y los niños, en este ciclo escolar y los subsecuentes, para dar respuesta a los problemas particulares que se presenten en el desarrollo de la expresión escrita y la comprensión lectora.

En el libro se encuentran diferentes textos, algunos hablan del entorno físico de los alumnos, objetos y cosas que hay en la comunidad, y otros se refieren al entorno social y cultural, pues relatan las costumbres, fiestas y leyendas de la región.

Su elaboración estuvo a cargo de profesores indígenas bilingües con experiencia en la enseñanza de su lengua materna así como con profundo conocimiento de la cultura de sus comunidades. Para la redacción, los autores consideran el enfoque comunicativo propuesto en el *Plan y Programas de Estudio para la Educación Primaria 1993*.

Este libro de texto podrá ser enriquecido a partir de las observaciones y consideraciones que profesores, padres de familia, comunidades y organizaciones civiles indígenas realicen acerca del lenguaje utilizado, los contenidos, las ilustraciones, el formato y la presentación.

Kua ko'on nuu

Tutu kuenda sa'an nuyivĩ chichi n̄uu, chino i'ya chi'in cha chiñi tuñi tyi rakuatyaa kuiya ci'nari ta cha ku uvi skuela ka'nu ña ku tu'va va'ando tyin cha ka'ando tyin ta chatyaa ndotyin, sa'an cha ka'an maando tyin. Cha kutu'vando tyin xi'naka sa'an maando tyin va'aka ku tu'vando tyin, vatyi kuvi ka'ando tyin ta tyikuan kaa kutuñi iñindo tyin ta ikan tu'un va'aka ku tu'vando tyin.

Tutu sakua i'ya suri maara sakua'a chichi n̄uu sava'ara, ra iyo cha chiñi tuñi chii ra saña'an chii ra kuatyaa, ra chito va'a maa yoso kaa sa'an-ra ta ku'va iyora, Tutu i'ya chino chi'in cha chiñi tuñi libru cha kuenda ra kuatyaa toon cha kuenda skuela ka'nu kuiya 1993, ta ikan tye'e kaa chino chi tari ku'va kuñi n̄uyivĩ cha iyo vityin, yoso kaa kusa'an ku tu'vando tyin cha kuñi maara nyaka ña'an cha nduva'a chakutu'va ra kuatyaa.

Libru i'ya kuvi nduva, yoso ku'va kuñi maachi chi'in sa'an taku'va iyo ra kuatyaa. Chi'in cha chini tuñi ra sakua'a, sutu ra kuatyaa yoo ndi'ika n̄uyivĩ ta nduva'a libru i'ya.

Cha'andi tya'vi nyoo chii tandi'ĩ n̄uyivĩ cha tiyinhyee ta kaku libru i'ya.

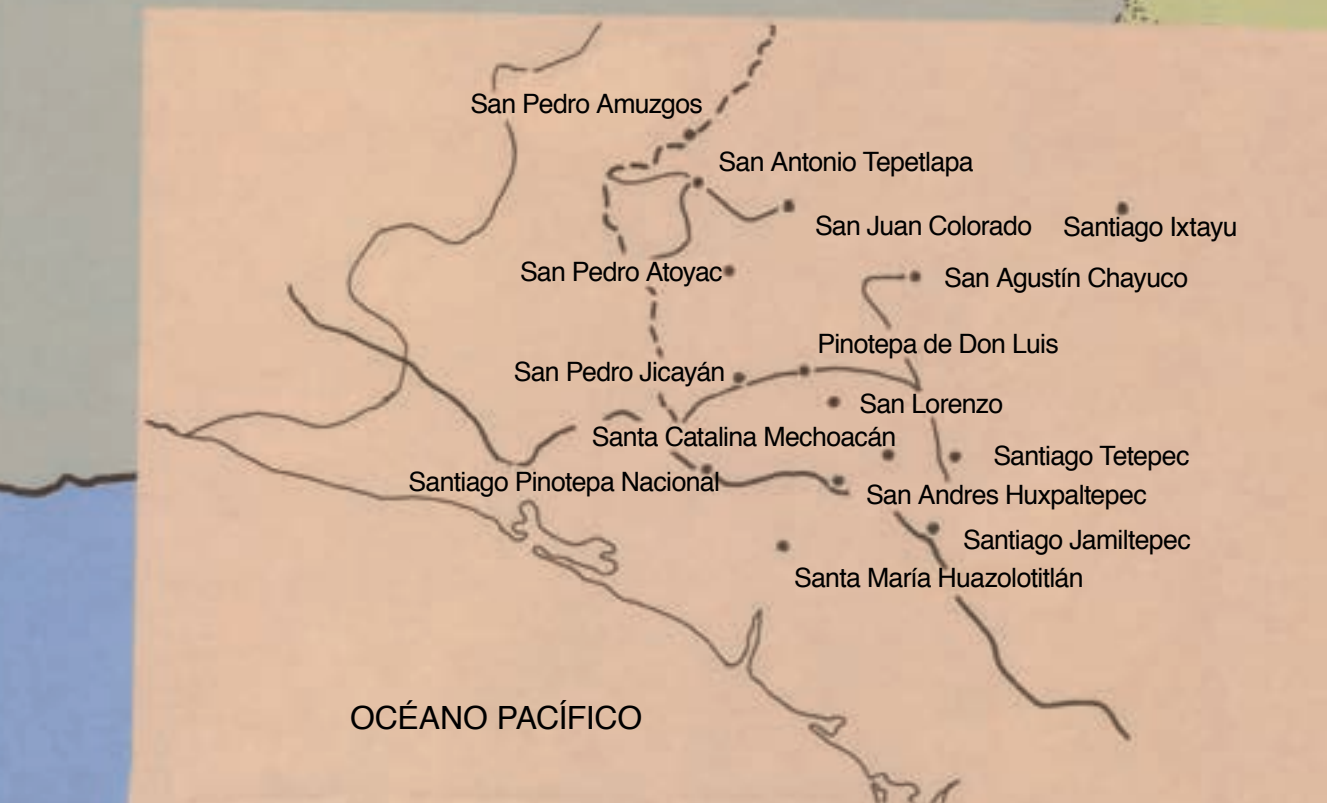

PUEBLA

GUERRERO

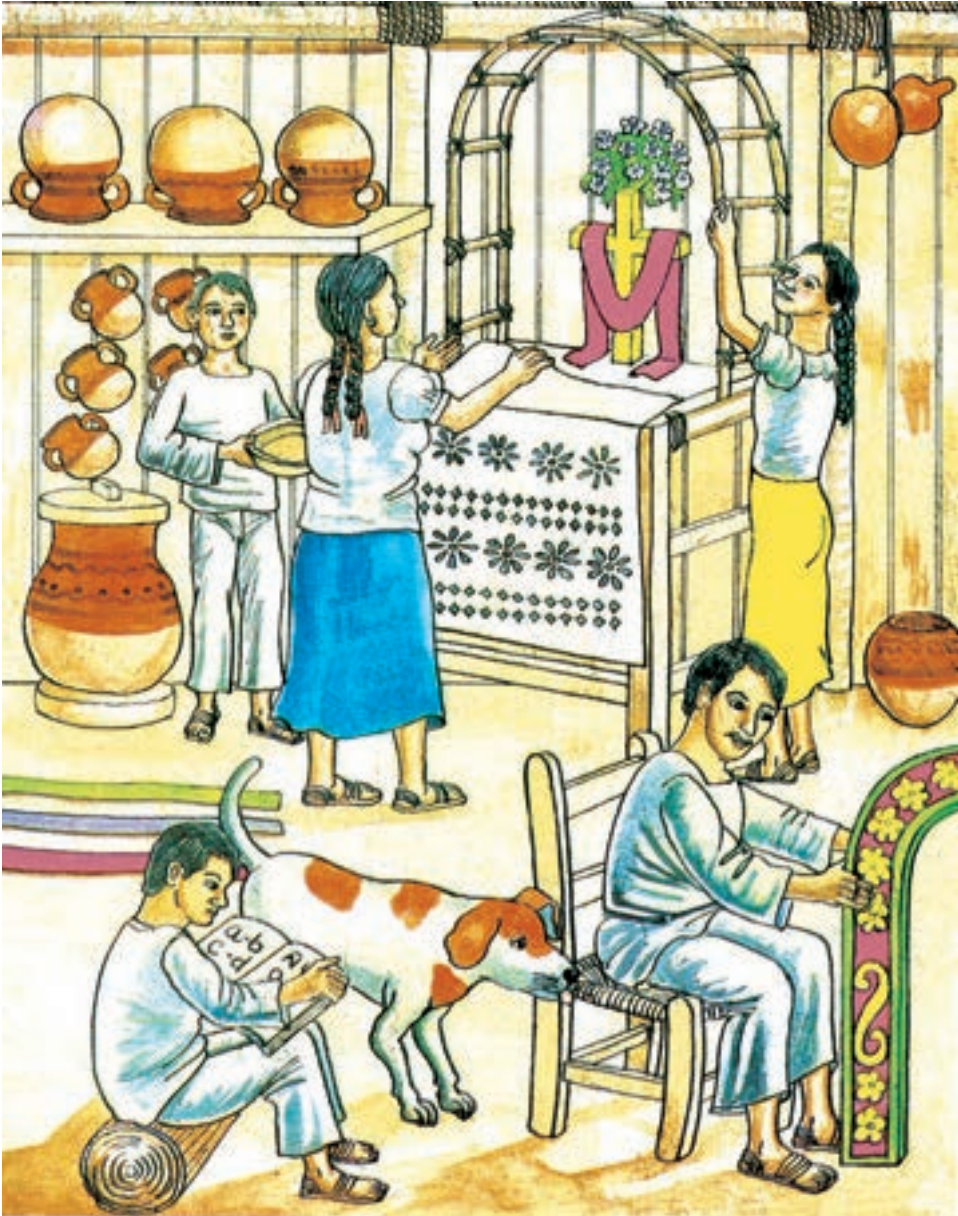

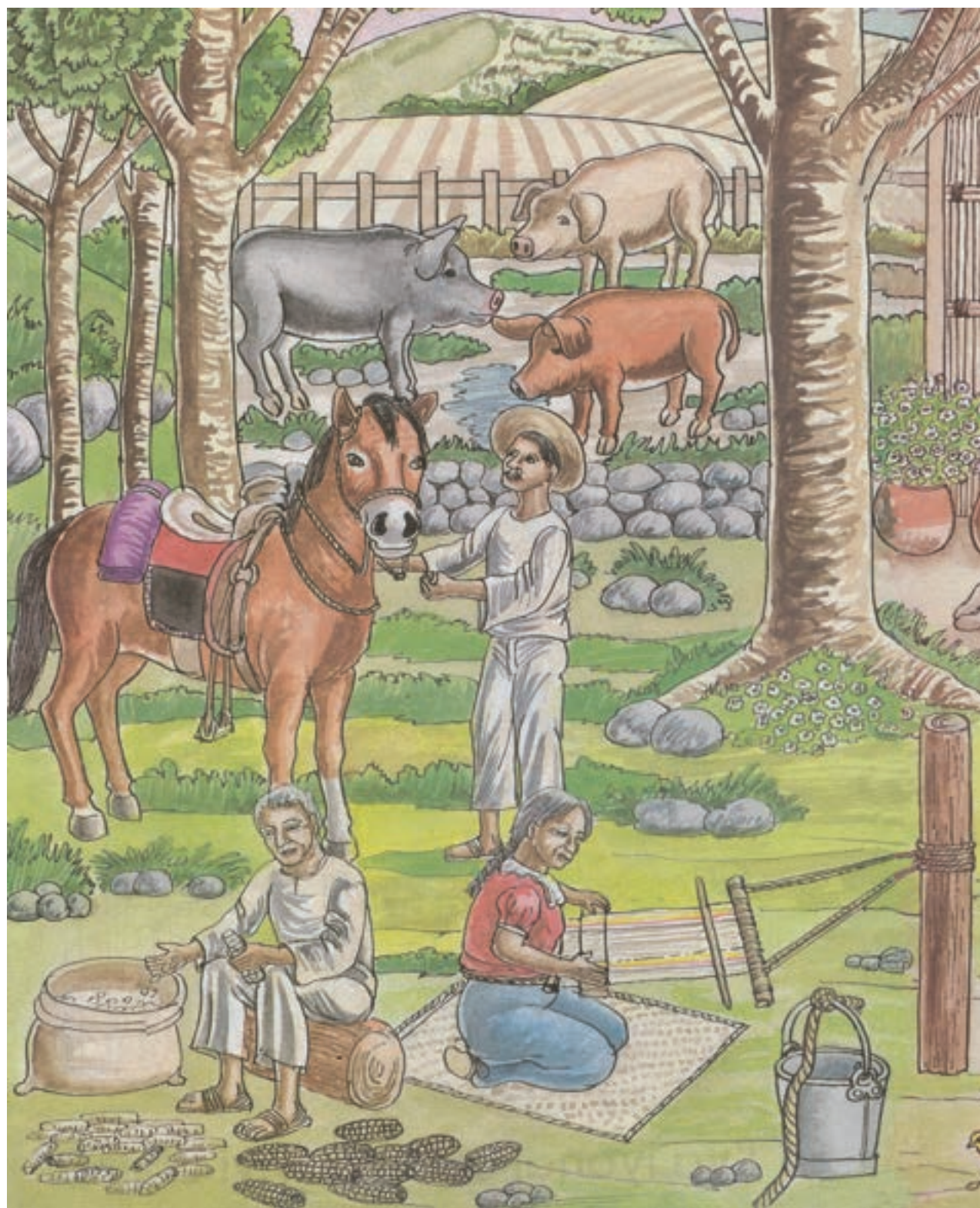
ÍNDICE

UNIDAD	TÍTULO	PÁGINA
1.	Ñuyivt̄ chii	13
2.	Nu'un ñuuyo	43
3.	Cha íyo nu iyoyo	81
4.	Ku'va iyoyo yoso kaa iyoyo	123

I'ya iyondi chi'in ñuyivɛ chiindi

Ve'endi

Maa ma'an si'ndi ikan sava'a cha kachindi.

Nyikoña nuñi tyaaña xita.

Sava'aña suvi isu.

Sava'aña suvi vixi.

Ta'in sava'aña tutya.

Yu'u kua ke'in ndutya.

**Chitu tata cha'a
itu, chi'in yata.**

**Kiku ma'a kata noo
koton.**

**Ku Lupi kua ke'en-ña
ndutya.**

**Ra lu'lu Lalu
Kua'an-ra nu sa'a
tyiño sutura.**

ñuyivt chiira Lulu.

chii

chitan

sutu

st'i

yañi

ku'va

xito

chixi

tata

kaka

kata

taka

**Tyaa noo tu'un cha kumañi siki nu
na'a i'ya**

tata, sata

i' ya iyo noo _____ saa

i'ya iyo vichin _____

chitu _____ cha'a itu

**Nakoto noo noo tañi cha nakatyira ra chii
ta tyaun sivi chata nu na'an.**

Ra chii nakatyira tañi

**Koño chata
yiki chichi. _____**

soo chata koño chichi.

**tandi'i yuku
tandi'i ndu'va
ño'on-ra chakun-ra
yo'o ita.**

kuku

tiyaka

tindoko

Ve'e ra Lala

**Ikan i'ya kuvi ve'era Lala,
nu iyora chi'in ñuyivt̃ chiira.
Tyakt̃ xaan ve'era, vatyi tyiño
xaan iñira.
Ve'e ndo'o kuvi ve'era.**

Sava'a yoso kaa iyo ve'e maun.

Tyaa siki yo'o i'ya yoso kaa iyo ve'e maun.

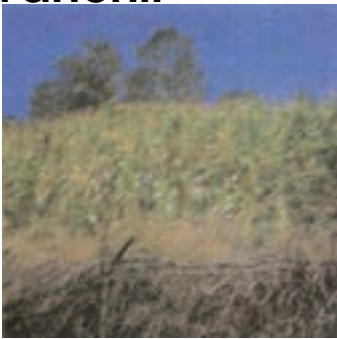

Ke'en tu'un cha nyaa nuu nda'a ita i'ya ta natyaun noo noo siki nu na'a ityi yuvi, nyaa nu ta'anchi.

Ta'vi ñu'u

Tachira nuñi

Itu nyi'i

To'on-ra ndixi

Cha kuaan itu

Sandu ñn-rira niñt

Tyisu yoo

I'ya nyaa yoo, ña ndichin va'a nye'era.
Cha kuenda vatyi kī'vī noo kuñexu
nuura nu cha'an-ra chito'on-ra itya
chiki kunyaa xiñi ve'era.

Yoo chi tyisu kuvi _____

Yoo kīfī kī'vī nuu yoo _____

Nyaa cha'an-ra ta kī'vī kuñexu nuura _____

**Ñaa ku'va cha'a, noo noo, nuura kuatya
nyiku i'ya.**

kisi

kiyi

yiyi

titi

yiki

titi

_____

_____

_____

_____

_____

_____

Sa'a kuenda noo noo cha nyaa i'ya, ta nandukun sivi chi chata kisi ta natyaun nu na'an, nyaa nu ta'anchi nu ku nyaa.

Ñaa yo'o kuvi i'ya. I'ya yo'o yuu kuvi.

Ñaa yo'o kuvi i'ya. I'ya yo'o tyaku naa kuvi.

Ñaa yo'o kuvi i'ya. I'ya yo'o nduu kuvi.

Ñaa yo'o kuvi i'ya. I'ya yo'o toon kuvi.

Sa'a kumiyo ku'u

**Tatu ndi't ku'u kayu, ndi't
ndo'yo ndoko, ndi't kiti kuviti.**

**Ña'arika tityi, yakuin, isu,
ndachan koo kachiyo.**

**Ikan tu'un kuñichi sa'a kuendayo
nyaa ndi't nu iyo su'vaka ku'u.**

**Tyikuan tukuri kuvi kiti ku'u
ma ka'niyo chiiti
tatu ñima kiti kachiyo kuvi.**

ndika'a

kuiñi

tima'a

tivacha

tasu

sami

tyaa kua'a

yuxin

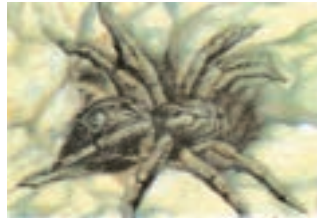
koo kaa

sa'va ñuu

tisu'ma

tindoo tya'nu

yakuin

yiyi

kini ku'u

chii

ka'a ñu'u

tikaka

koo ityi

koo siki

koo tityi yono

tiyoko

tiyaka savi

tiyoo

Kuendu koo kaa

**Noora chava'a kuan nye'era nu kañi ta'an
noo sa'va ñuu kuan chi'in koo tityi yono.
Inuu kuiri xaan-ti. Nu chinyikutti kañi ta'an-ti
yukuan-ri ndoo koo kuan ta sa'va kuan
chika tikuan su'vaka ta chi'iti.
Yukuan cha'a katyi maa ñuyivi tyi inuuri
xaan-ti.**

Yaa saa

Tilán tilán katyi tɫanchi.
Tilán tilán katyi pacheku.
Pañu sera kiku tɫanchi.
Pañu koncha kiku pacheku.
Tilán tilán katyi tɫanchi.
Tilán tilán katyi pacheku.

Ndɪ'ti.

Ka'nu xaan yoko ndoo vixi.

Kolo nyikutɩ nu vatɩ.

**I'ya nyaa noo tikoko
ki'ɩ xita.**

Ma'a Lola konoña sa'ma.

Ku Xona nyikoña nuu yoso.

**Kua'a xaan iñu,
iñi chata ndoko.**

Kaka

Tikaka

Tindoko

Tika

Tisu'ma

Tima'an

Tindoo

**Vityin tyaa maun su'va sivi kiti cha
kicha'a chi'in, "ti", tyaa nu na'a i'ya.**

**Ka'an cha nyaa i'ya, ña ku tuñi iñu ta
sava'a tuku maun uvi ta'an.**

**nye'i noo kuiñt
cha kuiñt
kua'an-tt ityi kuiñt.**

**Taka xaan
iñu xaan
nu taka chi'va.**

Sandu ɪnri tu'un cha nyaa chiyo va'a chi'in
cha nyaa chiyo satyin nyaa cha chachi
ta'an-chi.

taka

kuka

kɪɪ

kiku

tɪɪ

kuku

kutu

tɪka

Tyaa uvi ta'an tu'un chi'in letra “k: ta “t”.

k

t

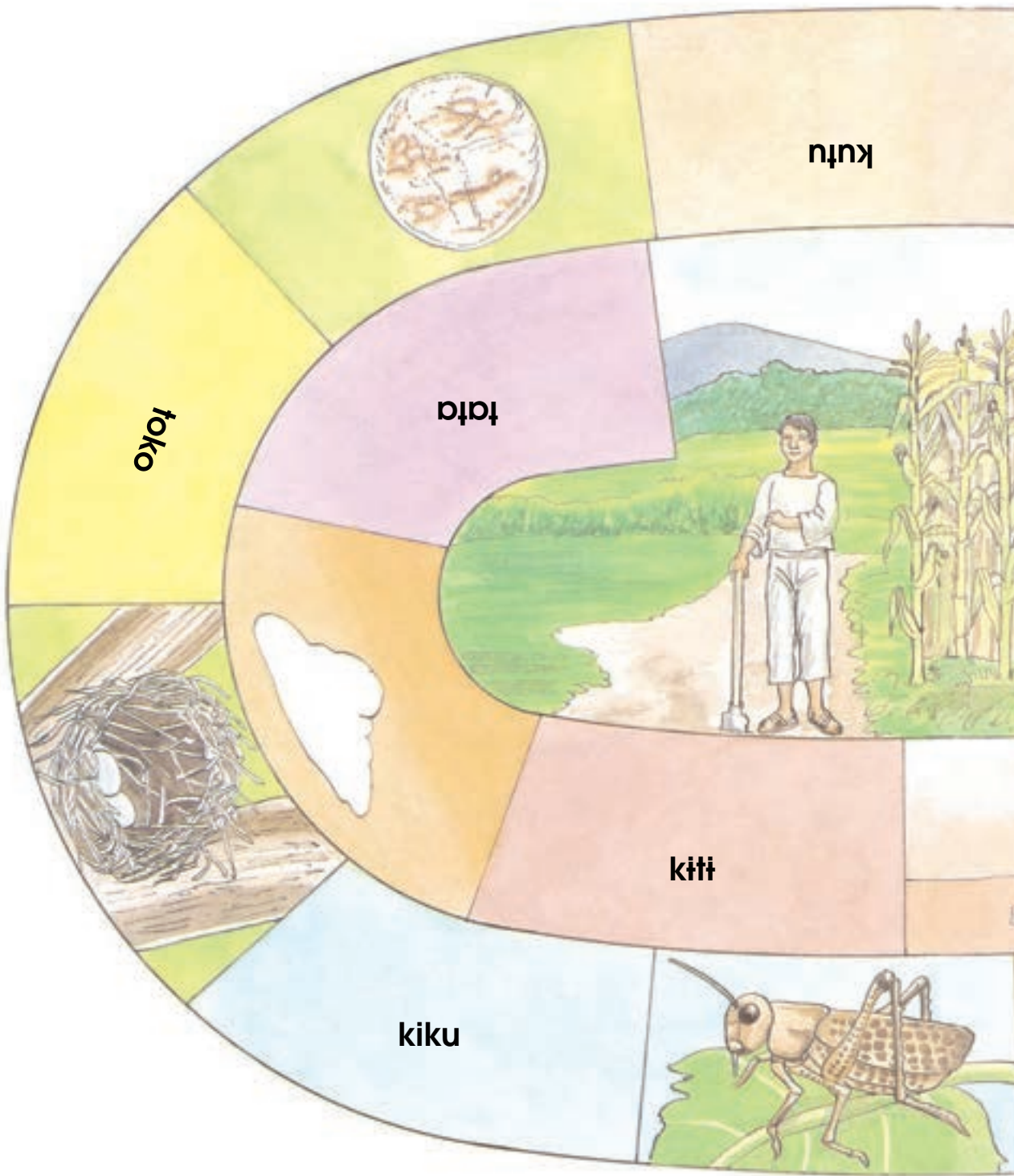

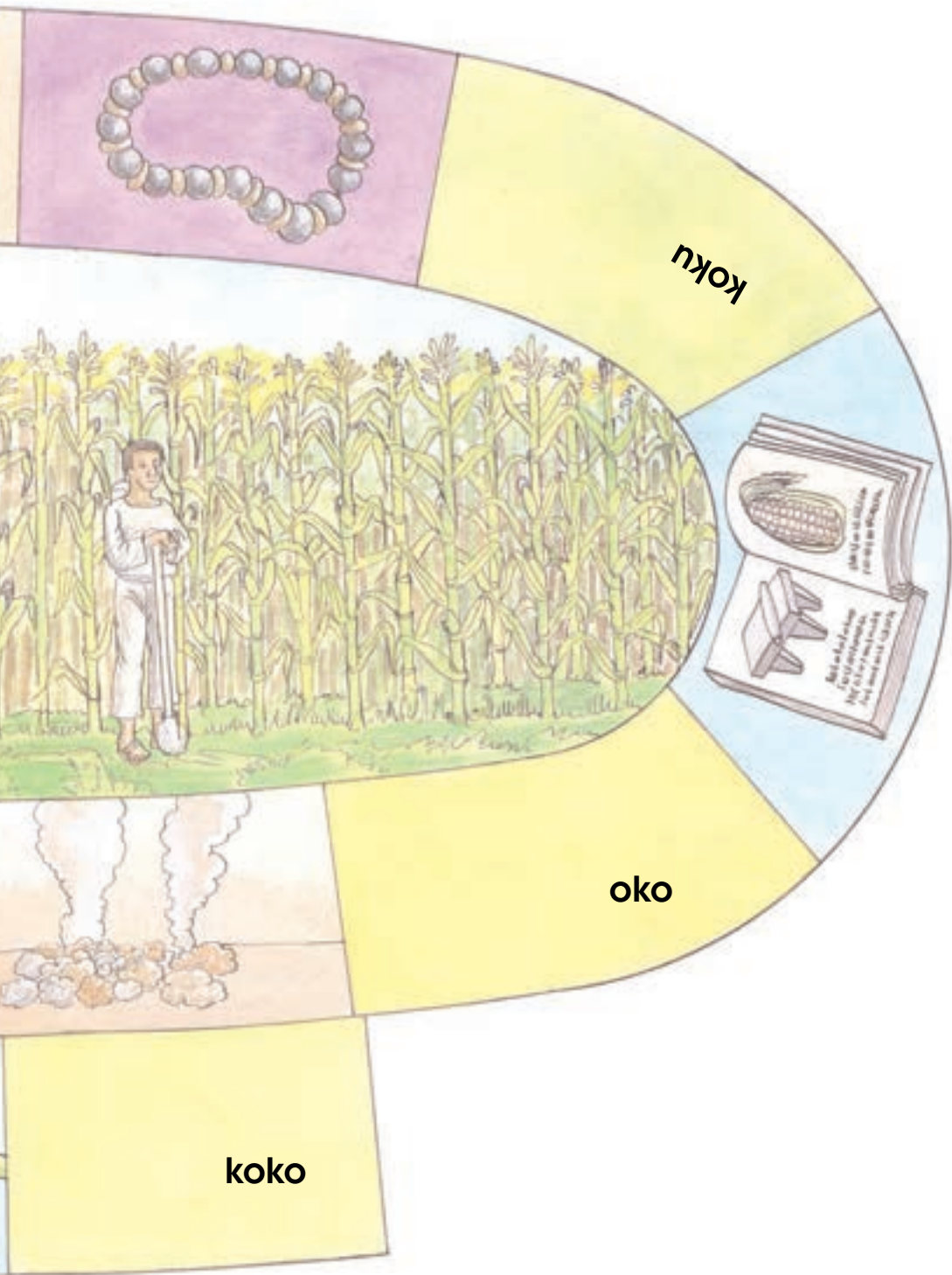

Nuu sa'a tyiño tata Lala

I'ya sa'a tyiño suti.

I'ya iyo itura.

Ikan i'ya cha tachira:

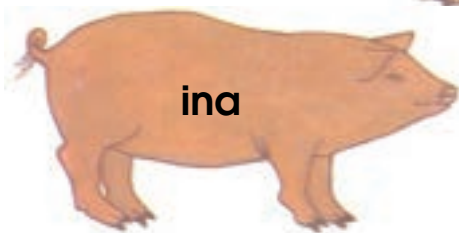
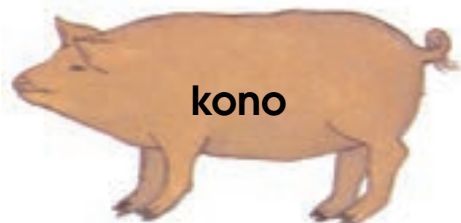
Ndutyi toon.

Ndutyi kua'a.

Ndutyi kuichin.

Ndutyi kuiya.

**Suri tachira yikin kua'a, peruu, tinoon,
viloñi, ña'mi, ya'a ta tinana.**

sakua'a noo noo tu'un cha nyaa chata
kɪnɪ nyiku i'ya, yukuan ta natyaun nu
na'an yo'o ityi yuvi i'ya, nyaa nu
ta'anchi nukunyaa.

Na _____ ra cha'nu chii tatun.

Tiin xaan _____ chaa chakuaa.

Kua'a xaan ndutya chi'i _____

Ña va'a ka'miyo _____

Ña _____ maa ño'on ndutya.

Kiti sanayo

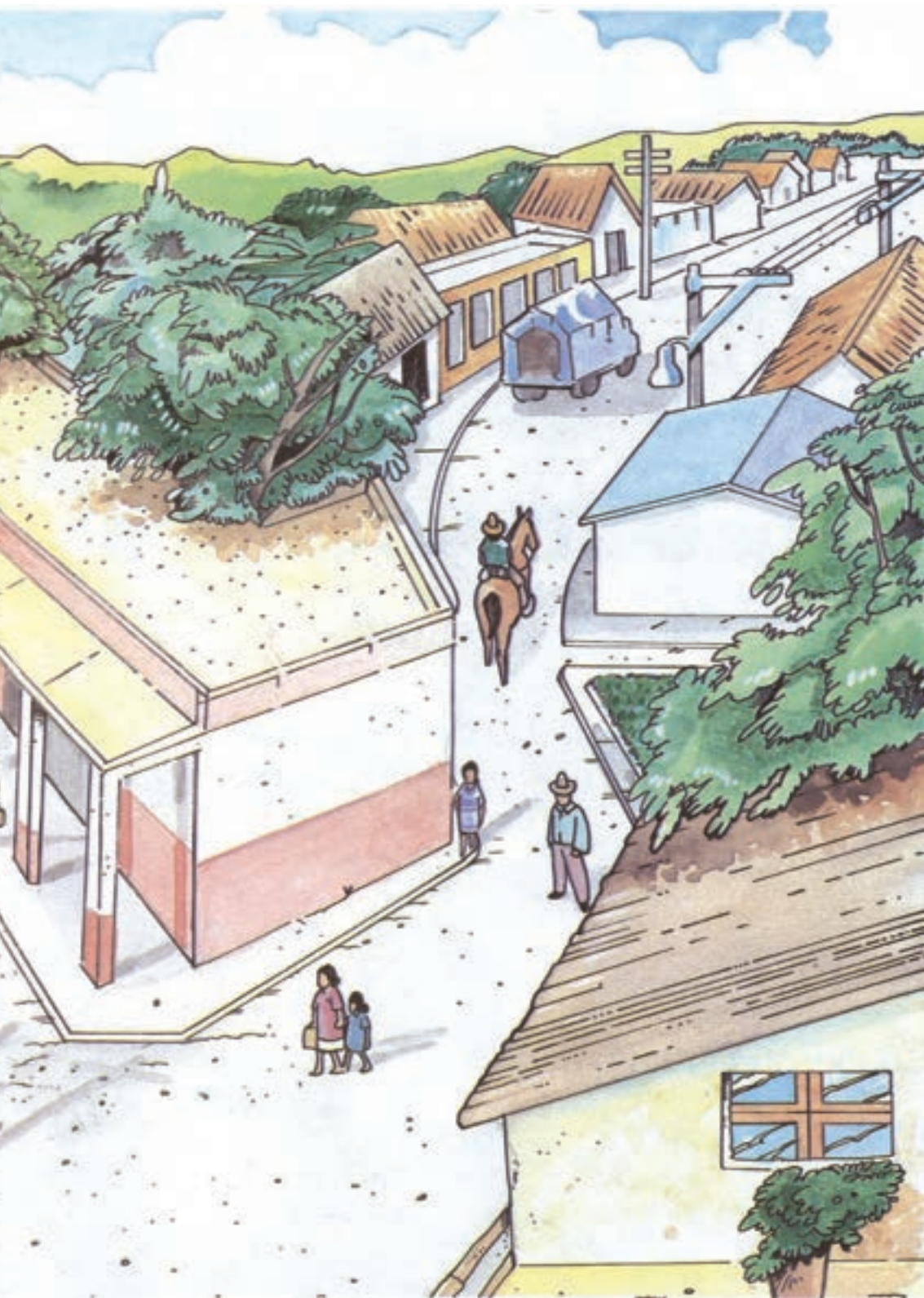
Sii xaan kuñi vatyi kua'a xaan kiti sane iyo. Tatu kuñun koo kiti sano, kuñichi sa'a tyiño va'un, vatyi kua'a nuñun koo, tyi kachun chi'in ñuyivi chuun ta kachi kiti sano. Tatu suchon ma sa'a tyiño, ña'ri cha koo chuun.

Va'aka cha sa'a tyiñooyo vatyi tandi'iri cha koo chiiyo, ña'ri cha ku mañi kachiyo.

**I'ya ñuu tyakt̄ nu iyo yu'u ra
kasando'o chi'in ñuyiv̄t̄ chii**

Tye'e kaa ñui

**Nu iyo yu'u, iyo varriu katyi maa ñustin.
Ta yu'u cha kuvi ñuyivt chichi ñuu, tye'e**

Kaa ka'in:

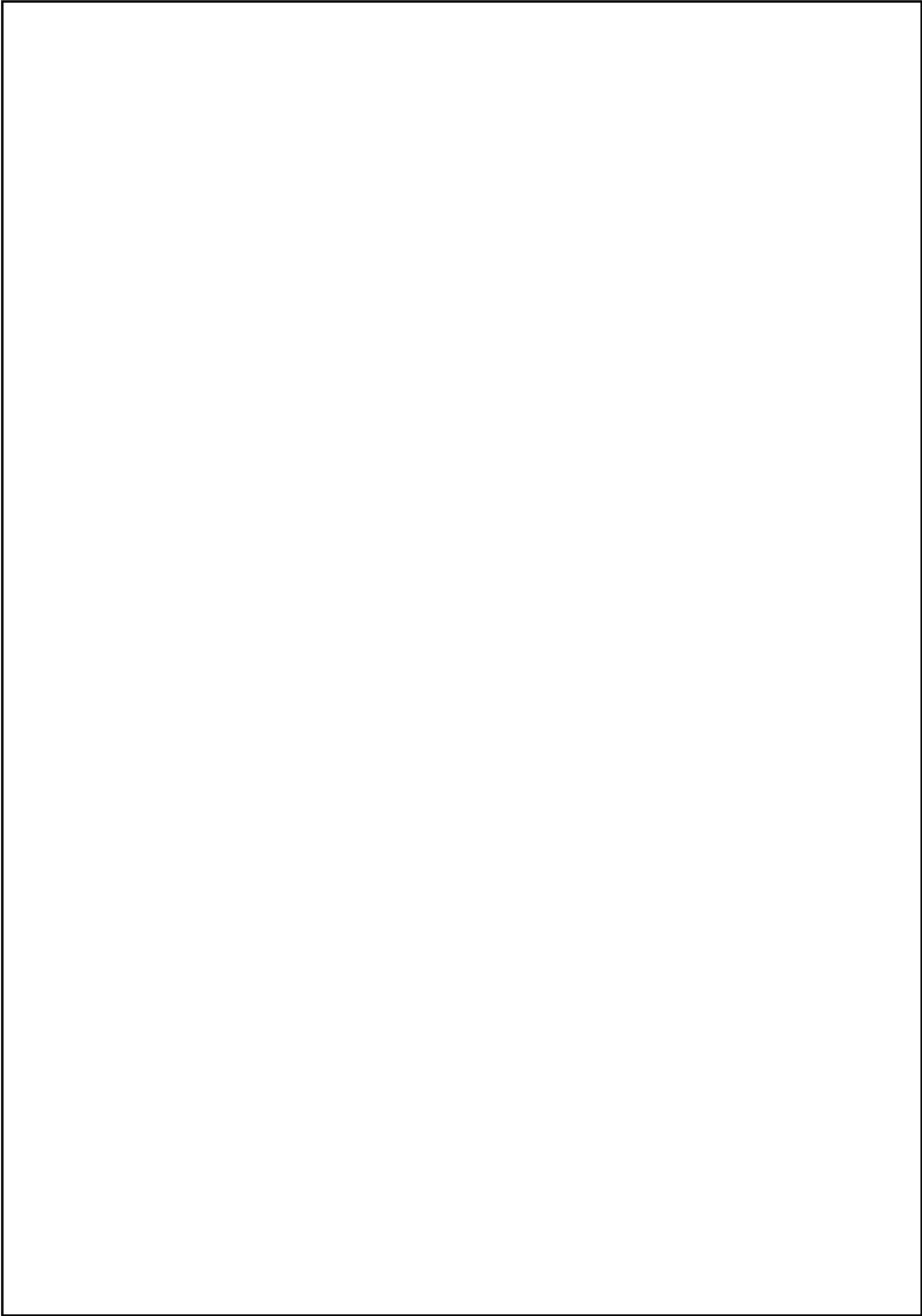
Ñuu ka'nu.

Ñuu kuatyi.

Ñuu nuyuku.

Ñuu kava.

Natava i'ya yoso kaa iyo ñuu maun.

Nuko'on nuu, ñuu cha nanyita nyaa i'ya ta ka'un sivi.

Kasando'o

Yo'o Kua'a

Yuku Yuu

Ndoos Yu'u

Cha'a Yuku

Chikua'a

Yuku Yo'o

Ñuu Yutya

**Ka'an sivi noo noo ñuu savi cha nyaa
i' ya.**

Ñuyoko

Yuu Toto

Tye'ndi

Ñuu Ndu'va

Xiñi Tityi

Ñuu Ndiyo'o

Ñuu Tiyaka

Yuku Yutya

Tyaa i'ya sivi ñuu cha chiton.

Natava uvi ta'an ñuu cha iyo yatyin chi'in ñuu maun.

--	--

**Tyaa ñaa tyiño sakuvi noo noora kuvi tyiño
cha nyaa sivi i'ya.**

Alkale

Mandañi

Martoma

Mayoo

Tatun

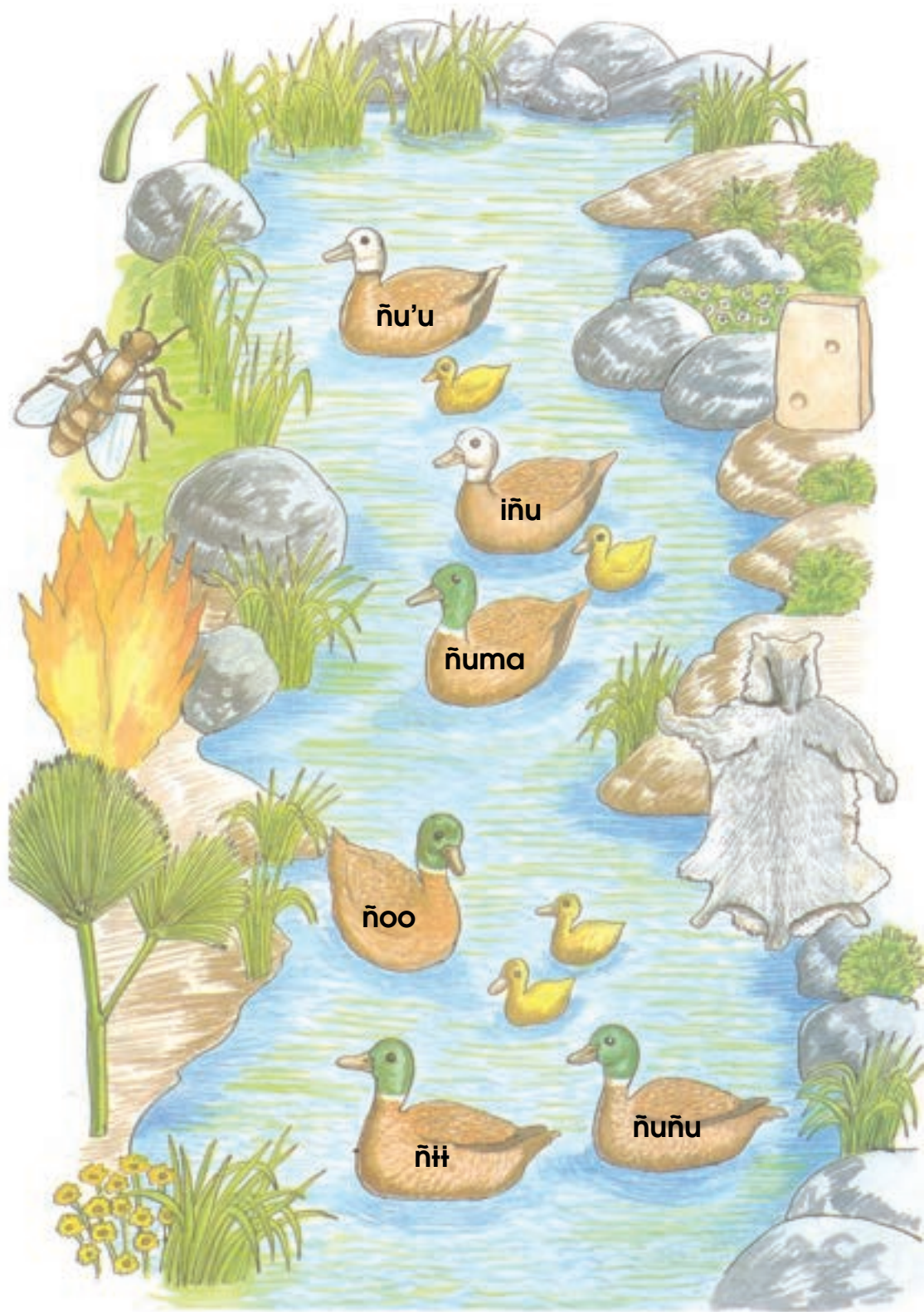

Ra tata chii

**Ra sutu cha'nu cha'ara tu'un chii
se'era, se'e ñañira ta sachin-ra, yoso
kaa kooñu ñuyivt̄ chi'in ta'an-ñu.
l̄n-ri kuviñu chi'in ta'an-ñu, va'a
kooñu ma kañi ta'an-ñu.**

**Tyikuan-ri chi'in ñuyivt̄, va'a
kooñu, koo noo
kumi yu'uñu chi'in ñuyivt̄.**

**Maara chii, chitora kora ñayivt̄ vatyi
cha cha'nura.**

Tyaa tu'un cha kumañi siki raya.

ñiti

Chachi

tiñi

nuñi.

ñaña

nuñi.

Suti tachira _____

ñiti

tañi

Tata Ndoñi kua ke'en-ra _____chi'in yono.

koo

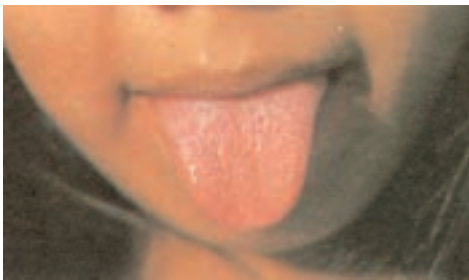
ko'o

yo' o

yoo

yaa

ya' a

yu' u

yuu

Ra tava tiyaka

I'ya chino yuve'e.

Ra sama ve'e.

Nu chino se'e ñu'u

Nu chino tika.

Nu chino tyiyo.

**Noo ma'an
sava'aña sa'ma.**

Tya'vi nyoo chii savi

Sutu mañiyo savi
ñana cha sñ kuvi chiindi
cha kuvindi ra kuaryaa.
Vatyi vachi koson ñu'un ñayivñ
ñana cha va'a kuñindi.

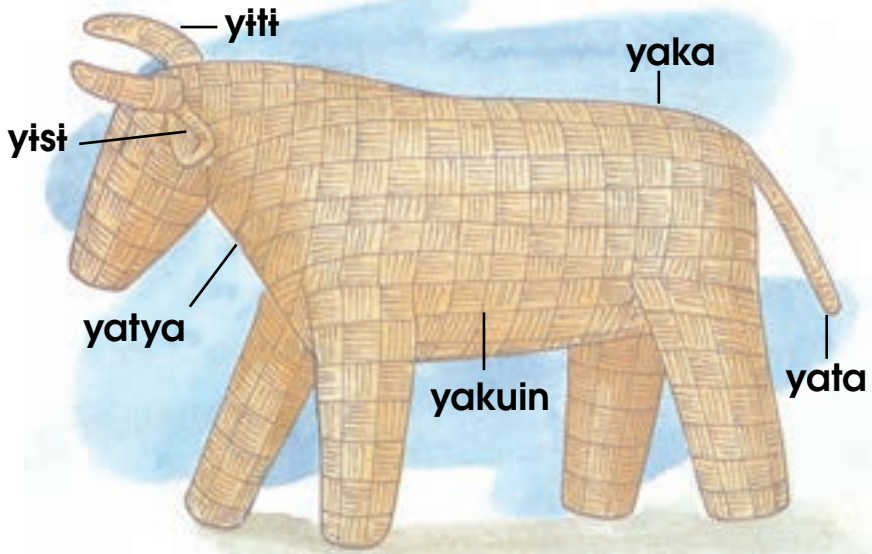
Tya'vi nyoo naku'vandi chuun
vatyi vachi koson ñu'un ñayivñ
kua koo tandi'ñ cha tachi sutundi,
kua koo ndutya ko'ondi.
Ña'ri soko kua ya'andi.

**Cha chaku chaa lo'o.
Ndivi, cha nooti, nuu yutun.
cha kundichin.**

**Cha kuaa.
Tandi'ti ñuyivi kua nyitatuñu, kua kusuñu.**

yaka	_____	_____
		
_____	Va'a kayu yiti	_____
_____	_____	_____
		
_____	_____	_____

Tyaa sivi noo noo xiña'ñu cha nyaa i'ya ta ityi yuvi, tyaun noo cha chiñi tuñi chi'in suri maa sivi kuan.

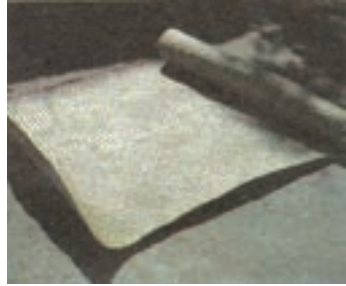
Yoso, yuu kuvi.

Kiyi, nu'un kuvi.

**Kama xaan ndutya
iyo yuvi.**

**Kua'a xaan yuvi
chiyo viko**

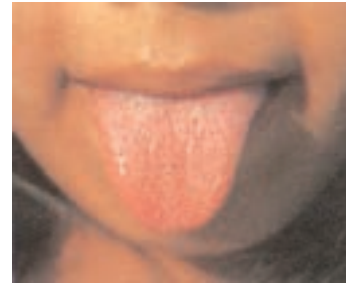
**Tata Chee satara
yono ki't niñi.**

**Maari ndaa kuvi
nda'a yavi.**

**Nutiyaka iyo
kua'a yaa.**

Yaa ña'ari yiki yi't.

Tyaa siki nu na'a tu'un cha kuñi chi ta nduvi
nani cha chiñi tuñi nyaa i'ya.

Yaa

Ya'a

Chatu xaan _____ sava'a si'ti.
Va'a xaan chachi _____ sindiki.

yo'o

yoo

Tyakti xaan toon _____ kuñi.
Nuya'vi xiko to'o _____ .

yuu

yu'u

Ñukue'e _____ ina sane.
Chi'in _____ kañi ñuyivi chiiti.

yi'ti

yiti

_____ nu ña koon maa savi.
_____ xaan cha'nu itu nu ña koon
savi.

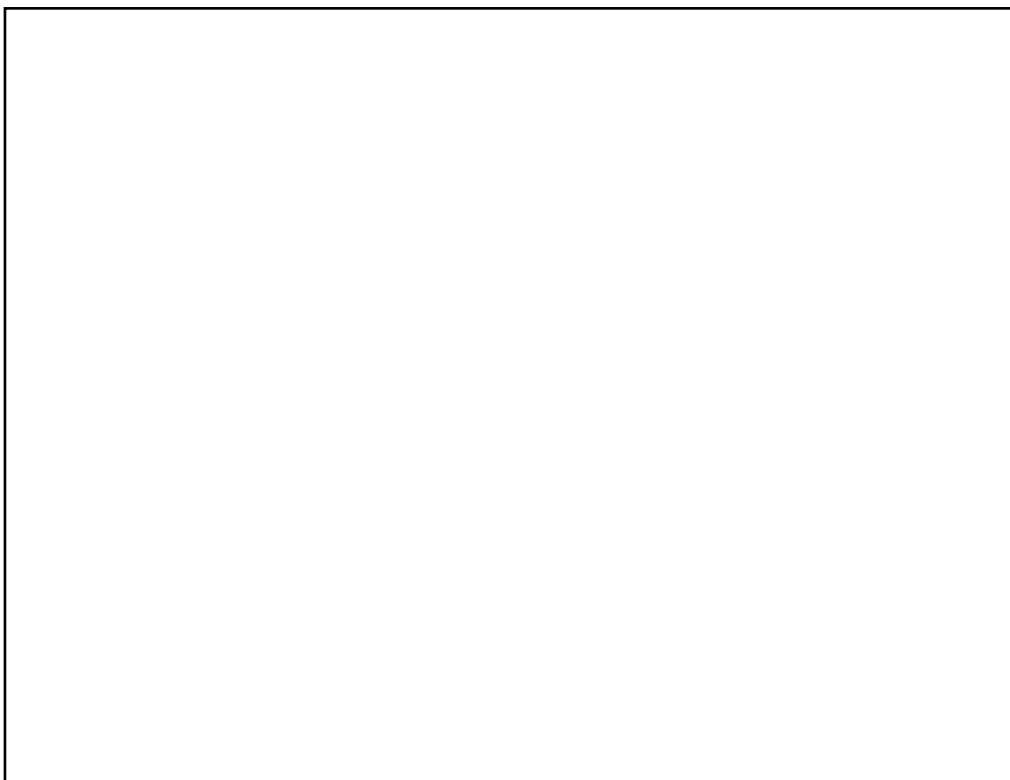
Tu'un cha'nu

**Nakatyi maa ñuyivɨ cha'nu, vatyi ñuyivɨ
cha iyo vityin kasando'o.**

**Xi'naka yuku ka'nu, cha nyaa ityi yu'u
tyañu'un, cha nañi yuku chakuaa, yukuan
chikoo ñuyivɨ, cha xi'nari.**

**Ta maara kivi nuu chiiñu katyi tyii ku'un-ñu
ku kooñu, nu iyoñu vityin, nu kivi
kasando'o.**

**Vityin natava maun yoso kaa iyo ñuu ta
nakatyun yoso kaa chikoochi.**

**Cha kundichin, cha
ndoyo ñuyivı.**

**Cha ñuka'ñu, tandi'tı
ñuyivı sa'a tyiño, ta
chika nooñu.**

**Tatu cha kua iñi
tandi'tı nuyivı nachaa
koyoñu ve'eñu.**

**Tatu chakuaa, ñaa
iñi, chakua kusu
ñuyivı.**

Cha ñuka'ñu

Ñundyii chi'in yoo yañira kuvi, ñnri kakura,
kivi cha chikoo ñundyii kuan cha'ara cha
ndichin, yukuan kuvi nu chikoo cha ñu
ka'ñu. Tyi sa'a tyiñooyo ta koo cha kachiyo
ta kuvi kaka nooyo.

Cha chakuaa

Ta ku'va cha ña'an-ri ñundyii kuan,
chaa cha ñaa iñi, ikan kuvi nañi chakuaa.
Chaa ñaa iñi, ña kuvi kaka nooyo, soko iyo
chakuaa, chaa tuku yoo kuan,
sandichin-ra chiin.

ke'en noo no sivi cha nyaa chata ve'e i'ya ta natyaun nu ta'anchi nukunya.

_____

_____

_____

_____

_____

_____

Ve'e va'a

Ve'e yuu.

Ve'e ndo'o yi't.

Ve'e ndo'o tyi'yo.

Ve'e nya'yu.

Ve'e yutun.

Ve'e itya.

Kuaan cha ndaa ve'e

**Ra Vilu kua sava'ara noo ve'e.
Nyiku ñuyivɪ kua tyi'i nyee chiira.**

**Tata Xuva cha'ara noo ndava.
Kua'a xaan ndava ta vitu chiñu'un
ta chino noo ve'e nu kooyo.**

Viko chito'yo sanyau

**Ka'nu xaan chikoo viko, chito'yo sanyau.
Kua'a xaan nuu yaa iyo:
Iyo tya'nu yiki yu'u.
Iyo yaa sanyau.
Iyo tya'nu saka.
Iyo yaa tyaa.**

Tyaa sivi ñaa ndi'i cha tu'von nye'e chiyo viko xiñi tityi.

Ra chava'a cha'nu

I'ya nyaa noora chava'a cha'nu, ka'an-ra nuura nyi'i. Cha'ara tu'un chiira, yoso kaa koorra ta kua'nu va'ara ñayivi i'ya. Koo noo kumi yu'ura chi'in tandi't ñuyivi.

Cha'a tu'un koo va'a

Ñaa tĩndo, ñaa ke'endo
ñaa cha chii ñuyivĩ
vatyi ñava'a.

Ñaa noo chitĩ yutun yuku
iyo chii ñuyivĩ
kuñindo kachindo.

Kakan va'ando kachindo,
ma tĩn ma ke'en-ri maando.
Vatyi ñava'a tyikuan kuaa.

Tyaa maun i'ya
chi'in cha chiñi tuñi
chimaun.

Vityin cha
nyi'indo.
sakua'a
va'ando.
Ma kumañindo.
Ve'e sakua'a

Mayoo

**Mayoo chikara sakotara chii mandoñi
cha'nu ta mandoñi kuatyi, vatyi ñana
nyitara nya yuve'e ñu'un, vatyi nye'era
nu kua sama martoma chii sanyau.**

Ñu sa'a kuenda ñu ku'vi

Ñu ve'e ku'vi, sakotoñu ña kunyaka ñuyivi
chii cha nyi'i se'eñu, tyii kunyaachi tatan,
cha kuenda ndiyi yono.

Tatu chiko kaa nu kuvi ve'e ñu'un; iyo kuenda kuvi o yukun kua kita. Naa viko ndu ka'nu maa ñuu.

Tatu sindiki chañi yaa, nañi tamvu ta tiviti tuyoo.

Tatu ka'ndi juetye o tyiru, viko iyo.

Musika tivira, ñaa viko iyo ñuu o ve'e ñuyivi.

Vityin ta'an-chi chii maun katyun
ñaa cha chiton. Tyaa nu na'a ityi
yuvi nu nda'a tutu i'ya ñaa cha
kuñi maun katyun tu'un ve'e ñu'un.

I'ya kuvi ve'era Linu, Kiñi xaan kaa, ña nati'vi maara. Kua'a xaan kiti iyo: iyo titya'ya, tisu'ma, tiyukun ta tindoo.

I'ya kuvi ve'e yu'u, tyakti iyo vatyi sanduvii nati'vi cha'mi mi'in. Yori tiyukun, titya'ya yori kiti xaan iyo.

Ko'o ve'e xite.

Ma ku'in
Kiñi xaan kaa.

Kiñi kaa vatyi
yorira nyaa.

Nyaa kua'an-ra.

Ñukóyo iyora.

Ta yo'o ñaa
tu'un ñatí'vun.

Ikan tu'un kuñi cha ku'un
chi'in tyii tí'viyo.

Va'a tatu tyikuan
kaa ku'in chu'un.

Tyisu Kuñexu

Chiyo noo kivi, tyaki vava'a chika ñiyaka yoo. Takita noo kuñexu ya'a, kua'an-ti kua nduku kachiti.

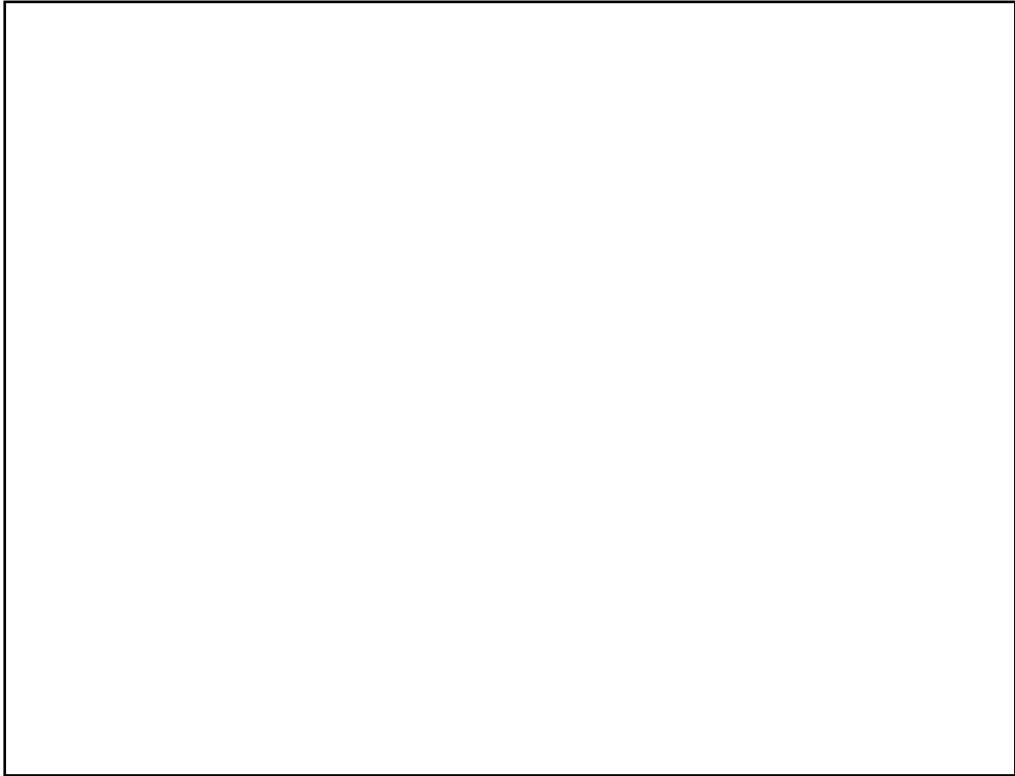
Yukuan nyaati yu'u noo yutya ka'nu nye'eti xiña'ñu yoo kuan nuu ndutya kama kuan, ta chaa noo ndika'a ta kicha'a katyiti kuan chiiti vityin ndicha ñaya'aka maa tyi kachi chuun, cha na'a xaan sanda'vi ña'un chii.

Xito ñima yu'u tu'va sanda'vi ña'an chuun, chana'an nyaa yu'u i'ya nduku tave noo kesu kanakava chichi ndutya i'ya, xityi maun ta kuñun tavon tyi yo'o kivi sutyon ta yu'u ñakivi chii.

Va'a in katyiti ta kiñiti kua'an-ti chichi ndutya kuan. Yoo cha'a kesu ta xiña'ñu yoo kivi kuan. Sanda'vi ña'a tuku kuñexu kuan chiiti inga cha'a.

Natava chii kiti tu'un tyisu kuan.

Tyaa yoso kaa kua'an tu'un tyisu kuan.

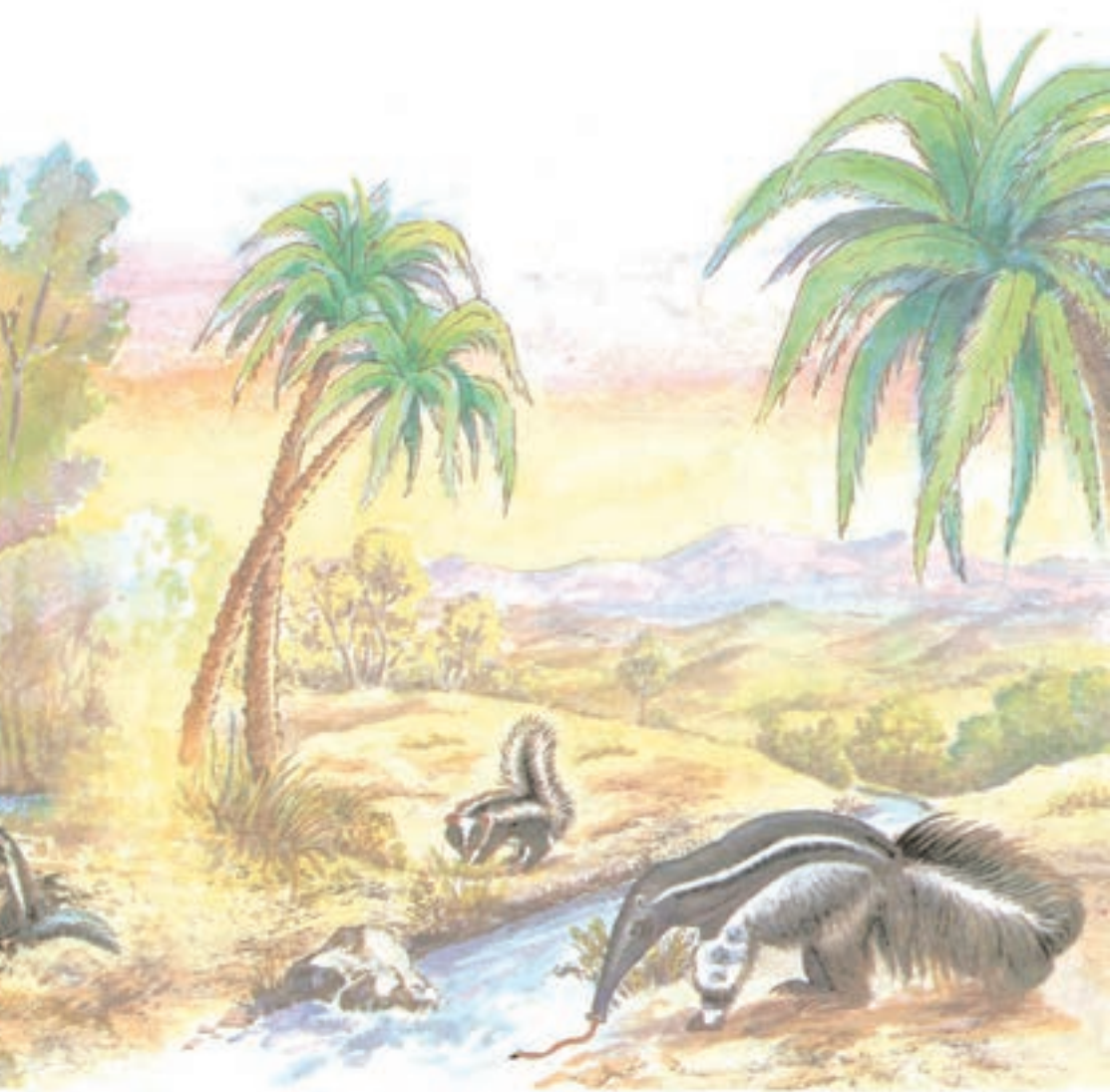
Ku'u tyakti

Va 'a xaan iyo ñayivi tatu chitoyo sa'a kumiyo ñaa ndi'ti cha iyo nuu ñu'un nu iyoyo.

Ma ka'miyo ku'u tatu ñima nu kua sa'a tyiñooyo kuvi, vatyi ku'u, yutun na'nu ikan sandu vii tatyi cha nyitoyo chi'in.

Ma ka'ñiyo kititi tatu ñima cha kachiyo kuvi, vatyi tandi'ti kititi cha iyo ñayivi ikan-ti sandu tyakti nu iyoyo.

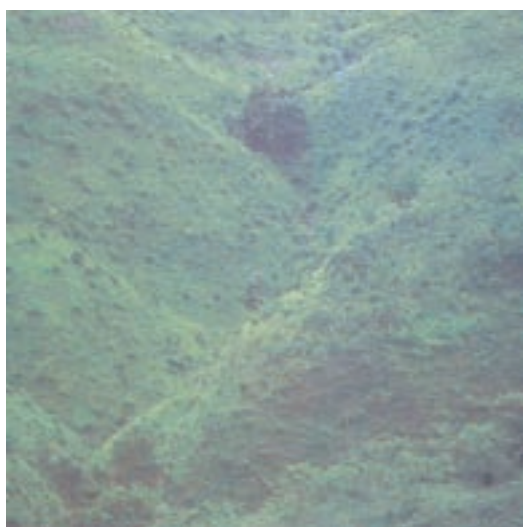

Ku'u cha'nu

Noo ñuu va'a iyo tatu kua'a ku'u iyo, tatu iyo ku'u cha'nu, na'nu yutun iyo, iyo vati. Va'a koon savi, kua'a ndutya iyo, iyo tiyaka, Iyo tɪndoko.

Kua'a isu, kua'a kiti va'a kiti tyaki iyo. Kua'a yutun va'a cha cha'a chiti kachiyo, ta yutun va'a cha kuvi ve'eyo, chakuvi chito ta cha kuvi tyayu.

**Nu kuvi yuku, kiñi xaan kaa.
Kua xaan yuu, ñima maari ñu'un kuvi.
Yukuan cha'a ña kuva'a ñaa ndi't cha
tachi ñuyivt.**

**Nu kuvi ndu'va va'a xaan ñu'un iyo.
Maari ñu'un tumi, ñu'un vita kuvi.
Yukuan cha'a va'a kuva'a, va'a chikoo
ñaa ndi't cha tachi ñuyivt, yukuan.**

**Yuku nu kua'a ku'u nu na'nu yutun iyo,
vatĩ vichin iyo, iyo ndo'yo, na'nu yuvi iyo.
Kua'a ndutya iyo. Tandĩ'ĩ nuu kitĩ iyo.**

**Nu kuvi ndutya ñu'un, kua'a xaan
kitĩ iyo: Iyo tiyaka, koo, yuxin,
tiyoo, tĩndoko.
Ndutya ñu'un, ña kuvi ko'oyo
vatyi u'va xaan.**

Chito'o yuku

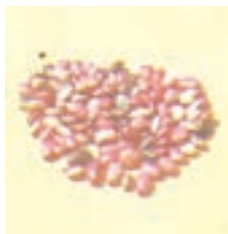
Ra xikono yuku ikan-ra nyaka ña'an tandi't
Kiti iyo yuku.

Soko ña'an-ri maa ra kuvira tatu tata savi
ta ma kichi kosora ñu'un ñayivi.

Tyii tatu ma koon savi, ma koo ndutya
ko'oyo, ma koo ndutya ko'o kiti.

Nanduku chata kiyi nyaa nyaa sivi cha nanyita nyaa i'ya.

Asin xaan Koño ndachan.

Va'a xaan chachi ndivi ndivi.

Ndiyo'o chi'iti nduxu ita.

Xinda noori maa tyakuti.

Maari nda'a yutun chachi tindaku.

Tindoko maari nu kama ndutya iyoti.

Ndika'a maari isu chachiti.

Ndisutun chachiti tityi.

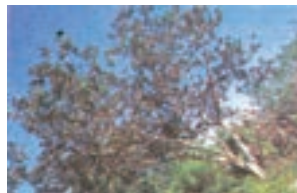

**Va'a xaan cha koo kit̄i sanayo.
 Vatyi tatu chiñu'un xu'un chiiyo,
 Kuvi xikoyo chiit̄i, ta koo xu'un-yo.**

**Kuñichi tachiyo, yuva ndoo, kando'o, mino
 chachi, mino kaxtyila, ruda, ñaa ndi'ika
 cha kuvi tachiyo, vatyi maa satayo.**

**Ta cha na'an kua'a
 xaan kit̄t̄ chiyo
 chichi ku'u. Vatyi
 kua'a ku'u cha'nu
 chiyo, ña kua'a
 kuvi yoo ñuyiv̄t̄ ta
 s̄it̄n-ri tyii yori cha'ñi
 chiit̄t̄ ta cha tuvi
 tuchii ta kicha'a
 cha'ñi ñuyiv̄t̄ chiit̄t̄.
 Ikan tu'un ña
 kua'akat̄t̄ iyo.
 Ikan tu'un kuñichi
 sa'a kuenda-yo
 noo uvita'an-ka
 kit̄t̄ iyo.**

**Taa chiyo kua'a
 ku'u cha'nu
 Kua'a yutun va'a
 chiyo cha chino
 ve'e, cha
 chino chito.
 Chiyo yutun va'a,
 cha cha'a chit̄t̄,
 kachi ñuyiv̄t̄.**

Ityi ñuu yu'u iyo kua'a ku'u cha'nu, nu iyo kua' a kitĩ.

**Kua ka'in siviti vatyi koton yoo kitĩ kuviti:
Ina ndiva'u, tĩma'an, isu, kuñexu, yiyĩ,
ñaña, ñukuii, tasu, ndachan, tĩlanchi, ka'un,
yakuin, tityi, koo, sa'va ta, tĩñt'ĩn.**

Sakua'a ñaa katyi cha nyaa i'ya ta natyaa nyaa kumañi (,).

I'ya cha tachindi ñuundi: peruu viloñi nuñi ndutyi xikama ña'mi ya'a tĩnana ta yĩkinkua'a.

sa'ma

Ke'en sivi cha nyaa chata sa'ma ta
natyaun cha'a noo noo cha nanyita i'ya.

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

Natyaa nyaa tu'un cha ku mañi, ta nduvi
nantĩ cha chiñi tuñi nyaa i'ya.

ñama

nama

Tĩntĩ xaan _____

Kuañtĩ xaan _____

ma'a

tĩma'an

_____ chachitĩ nĩntĩ

Sava'a _____ suvi

tima

tumi

Kayu noo _____

Koyo _____ li'i

miku

mityi

Kiytĩ xaan ndaa _____ yutun

Xaan vava'a yu'u _____

Nandukuka tu'un tye'e kaa, ta tyaun siki
yo'o cha na'an ityi yuvi, nuu nda'a tutu i'ya.

ndoyo

ndo'yo

iñi

i'ñi

ñama

ña'ma

uva

u'va

kuñi

ku'ñi

kañi

ka'ñi

Sanduva'a maun noo cha chiñi tuñi, chi'in
noo noo tu'un cha na'an raya cha'a.

Kua'a xaan ndutya kita nu nyaa ndo'yo

Kua'a xaan ñu'ma kita nu kayu ñu'un.

Tata Ndoñi naka'nura itu.

Ku ndoña xikoña ña'mi.

Kua'a xaan ko'yo iyo nuu nya'yu.

Sa'va, chichi ñu'u iyotfi.

Ka'yi tyaku kuii chii tityi.

Ka'yi tyaku kua'a chii ita rosa.

Ka'yi tyaku kuaan chii nda'a yutun.

Ka'yi tyaku ya'a chii katyi.

Ka'yi tyaku toon chii yuu.

Ka'yi tyaku nyaa ita kuyoo.

Tyaa sivi ñaa ndi't chiti yutun yuku cha tu'von chachi.

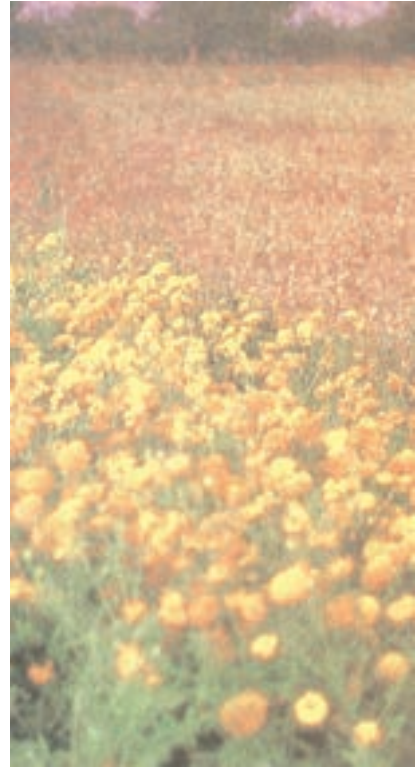

Ita tyakti

Ita tyakti cha ndikivi kaku.
Tyakti xaan iyon.
Tyakti xaan vixi cha'un.
Sandu tyaktun
chichi ñuu.
Sandu tyaktun
chichi ku'u.
Ñana chava'a
añimon,
chi'in cha tyaktun,
chi'in cha vixi cha'un
Ikan tu'un kuñi xain
chuun.

Yutun yuku

Ñana cha va'a ñuyivi kuvun.
Cha'un chiti kachindi cha'un
vati chiindi Yutun yuku
Va'a xaan ańimo
Cha'un nduku chiindi
Cha'un vitu kuvi ve'endi.
Ta maandi cha'nyandi
chuun.
Ta mandi cha'mindi chuun
Ña'ri tu ka'nu ińi chiindi
chu'un. Nda'vi kuvun yori
nake'en nda'vi chuun.

Tatu ndi'i ku'u, ndi'i
ñu'u va'a ndutya,
maari ñu'un cha'a
ku nduvi, ña'rika
cha koo.
Ta'an-ri ku koon
savi, ta
ku ta'vi ndutya.
Maari xa'va ku
nduvi, tari kaa i'ya

Ñuyivi cha sa'a
va'a kuenda cha
iyo ñuuñu.
Iyo ku'u cha'nu,
kua'a yutun na'nu
iyo.
Vichin iyo, kua'a
ndo'yo iyo, na'nu
yuvi iyo, tyi va'a
koon savi.

Cha'andi chichi ku'u

Kivɪ vityin cha'andi chichi ku'u,
chi'in ña saku'a'a chiindi.
Chikotondi ñaa cha iyo chichi ku'u.
Yu'u kui'ya xaa kuñi, vatyi
ya'i nu nyaa noo ndo'yo ta
ña kivi ko'i ndutya, kiñi
xaan kaa, yori maa sandu vii,
yori maa sanduva'a.

**Tyaa maari maun vityin, ñaa ndi't
cha nye'un nu cha'un chichi
ku'u, chi'in rata'un.**

**Kivɪ nu kicha'a vitya ku'in
ve'e sakua'a.**

**Kivɪ uvi ndoi ve'e sa'a
kuende chii ra lu'lu yañi**

**Kivɪ uñi ku nyake xita
kachi suti, nu sa'a tyiñora.**

**Kivɪ kumi ku'in ku xike
nduku nu tyi'yo paan.**

**Kivɪ o'on, kivɪ ii kuvi, ku'in
ve'e ñu'un.**

**Kivɪ iñu, kivɪ ndɪ't vitya.
Ndiaka ku'in ku sa'a tyiñe
chi'in suti.**

**Kivɪ ucha, kivɪ nyitatuyo kuvi.
Yoori cha'an ndiaka chichi ku'u.**

Yu'u nye'i itu nyi'i.

Yo'o nyaun cha'a yutun vatĩ.

Maara nyaara nu ka'ñi.

Maaña nyiko.

Nyu'un nyisondi nyika.

Nyo'o nyisondo nyikeñu.

Nye'e sɪndɪkɪ nyi'i.

**Nyiku mvee,
chachitɪ ku'u.**

Nyoo, kuvi savi.

Nye'e iyo nya'yu.

**Nyo'o maari
nyayu va'a
chachindo.**

**Nyu'u maari
yuva chachindi.**

ñu'ma

ti'va

ya'vi

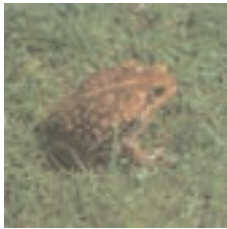
su'ma

xa'va

sa'ma

sa'va

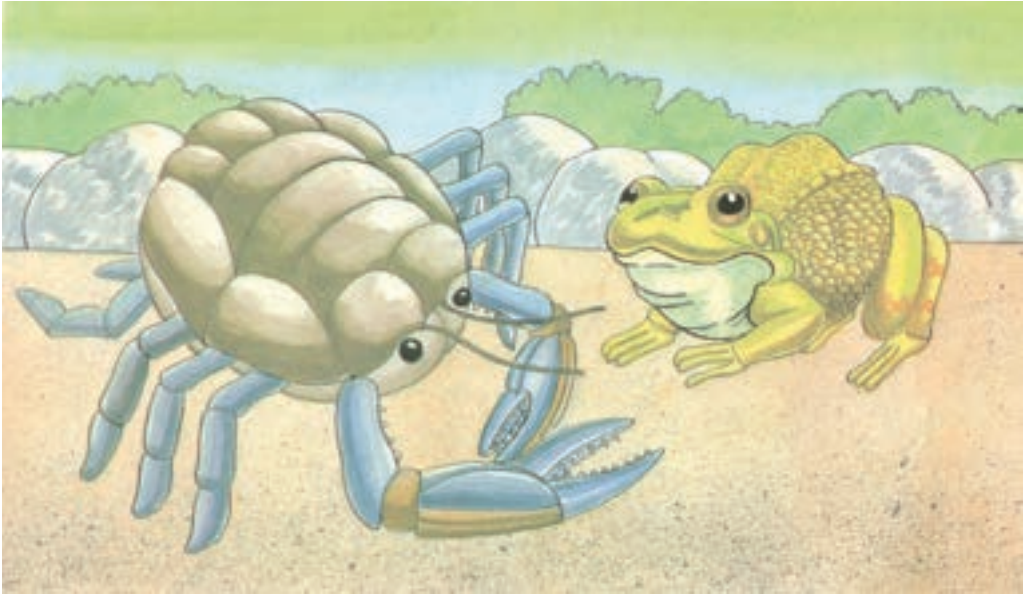
sí'va

tí'vi

ta'vi

Tyisu tiyoo

Noo cha'a cha'an tiyoo chika'an-tt̃ chi'in sa'va ñuu, vatyi ku'un-tt̃ chi'in-tt̃ ku ka'ñitt̃ ku'u cha'a itu.

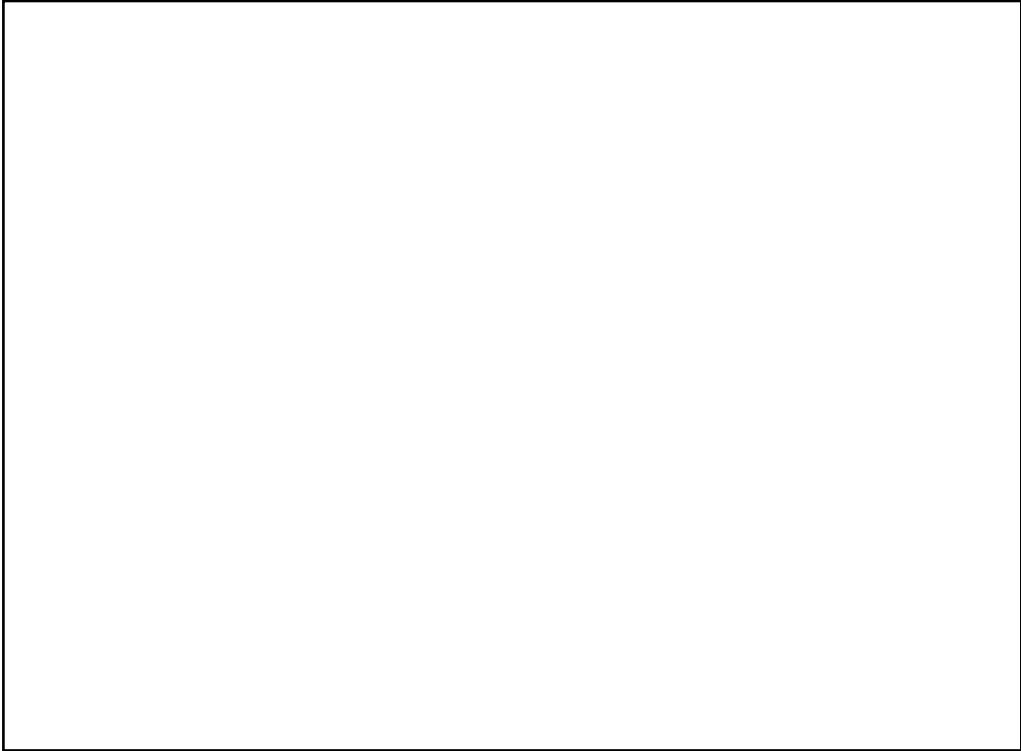
Yukuan kuvi nu cha'an sa'va kuan, chisa'a tyiñot̃t̃ chi'in tiyoo kuan.

Chaa ku'va cha kachitt̃, tyikuan kuvi ta cha'a tiyoo kuan xita ndava chiiti.

Nyaa maatt̃ ñasa'att̃ kachitt̃ xita ndava kuan.

Ndiyaka maa kuan chisokott̃, ña inga maa kivi ta cha'an-tt̃ chi'in tiyoo kuan.

**Natava i'ya, yoo kit̄i kuvi tyisu, cha ya'a
ka'un, ta tyaa yoso kaa kua'an tu'un t̄i.**

**Sanduva'a noo tyisu ndika'a chi'in kuñexu,
yoso kaa nda tu'un-ti.**

**Ndu'va chiki ña kua'a ku'u iyo.
I'ñi xaan ndu'va i'ya, tyi ña'an-ri
yutun vatı iyo.
Ñava'a va'a ñu'u cha koo itu.**

**I'ya ndu'va ñu'un va'a
Maari ñu'un vita kuvi
Va'a xaan cha'nu itu i'ya
Suti ndu'va iyo nu'un-ra**

cha

---

chi

Tyaa tu'un cha kicha'a chi'in, **cha** ta **chi**.

Tyaa sivi noo noo cha nanyita i'ya siki raya.

Tyaki xaan _____.

_____ Kinti nuñi.

Tilanchi ño'on-ti _____ taka.

_____ ina ndutya.

Iñi _____ yutun.

**Ñu'un, Ñuko'yo iyo nu ña'ri maa
ku'u iyo nĩri ndutya.
Maari itya nyi'i iyo, noo uvi ta'an
tuvia'nya iyo.**

Noo uvi ta'an kuñexu iyo.

Iyo tuku yuku sukun.

**Yuku sukun kuan, vichin maa tandi'tri kivi.
Iyo yuku kuan nu kaa yuu ndutya nĩkuiya.**

Iyo tuku nu nyaa chiin ñu'un
ityi chichi ndutya ñu'un.

Ta kichi kivi yori chiyo
yukuan ta vityin iyo ñuyivi.

Iyo ñuu na'nu nu tu'va
Koon maari maa savi yuu.

Tandi't ndutya
yuvi ta nduyuu.

Kuichin maa tuvi
nuu yutun ta
tyiyo xiñi ve'e
chi'in savi yuu
kuan.

**Ka'an ñaa katyi noo noo cha chiñi tuñi
nyaa i'ya.**

Peyu atu xita chachun.

A'an ñima xita chachi.

Chiku ko'o ku ke'en-yo nduku.

A'an ma ku'in vatyi ve'e sakua'a kua'in.

Atu ra cha'nu kivi maun.

A'an ñima ra lu'lu kivi yu'u.

Atu satya xiñu.

Ai satya xiñi.

Ta yo'o ñasatya xiñu.

A'an ñasatya xiñi yu'u.

Atu tu'von chachi suvi tityi.

Ai tu've chachi suvi tityi.

**Atu tu'von cha'an
Pochutla.
A'an ñatu've cha'an.**

**Ta Nunduva atu
tu'von cha'an.
Ni ñanoo maa kivi ta
ña tu've cha'an.**

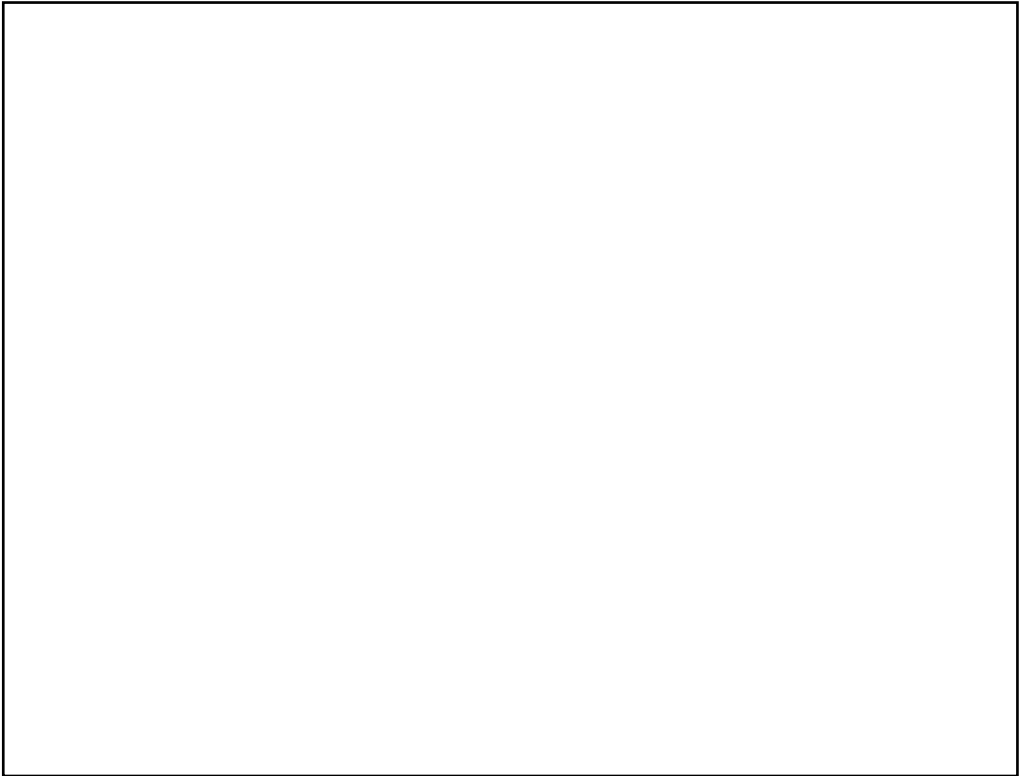

**Ta nu kuvi Ñuko'yo
kuan, tu'von
cha'an. Vi'ika
yukuan ingañari
maa ña tu've
cha'an.**

**Ta kapulku kuan
tu'von cha'an.
Niri yukuan ta ña
tu've cha'an.**

**Tyaa sivi yoo ndi'ti kitit kuñi maun.
Ta tyaun yoso kaa ka'an-ti chi'in
Ta'an-ti.**

**Tye'e kaa ka'an kuku:
Kuu kuu, kuu kuu.**

← Lo'o ndiaka ta
ñiyaaka chaku
chaati cha'ati ku'va.

Sindiki yit tanati
ta chaku
chaati, ta ñooti ñu'un.
Cha taan kua kichi.

Vuru i'ya, tatu chaku
chaati.
ku'va cha'ati.

Ina tatu chaku chaa
kui'nati.
Cha ñava'a nye'eti.

**Tyaa yoso kaa, chaku, tana o chita noo
noo kiti nyaa sivi nuu nda'a tutu i'ya.**

**Yoso kaa chaku chaa lo'o _____
_____**

**Yoso kaa kanachaa sindiki
_____**

**Yoso kaa tiin ina _____
_____**

**Yoso kaa chaku ka'un _____
_____**

**Yoso kaa ka'an ndivi _____
_____**

**Yoso kaa ka'an kiti _____
_____**

**Yori chito ama chikoo tika,
soko vityin chitoyo, tyi ikan-ti
tyaa ndivi nuu nda'a yutun
ta kaku tindaku.**

**Tatu cha cha'nuti, sava'ati taka
ko'on-ti ta nduviti tika.**

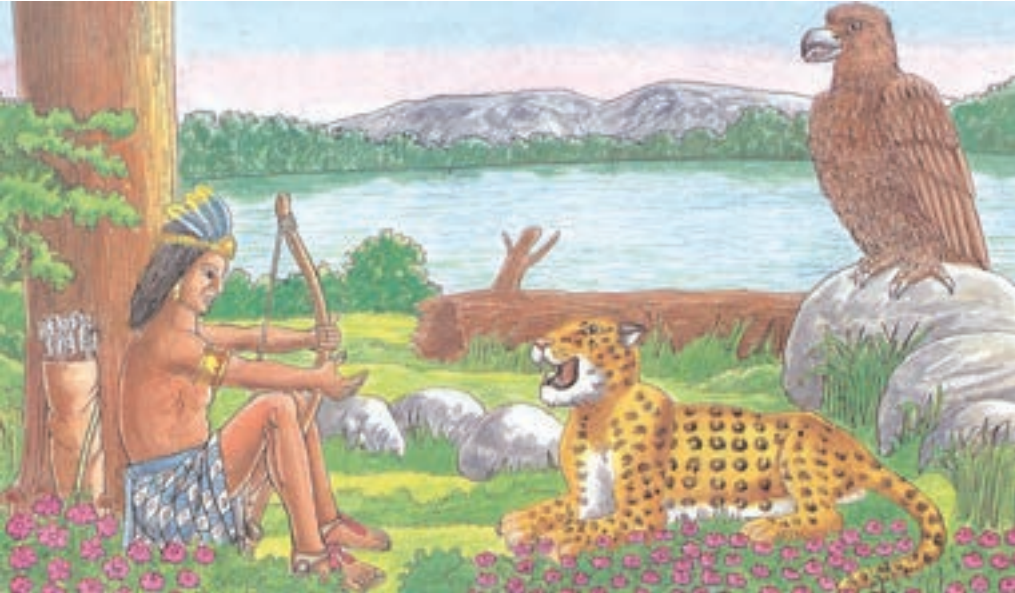
**Kua'a xaan, ñuu yoo, cha
ka'an-yo xiñi savi, iyo.**

**Nakatyi maachi tyi ra cha xi'na kuiiri chika
noo, noo tu'un maara ñayivt i'ya.**

Ra ta'an-ra kuvi chii kitit.

**Tandi't kitit nyi'i ta kitit na'nu, kitit xaan ta
kitit masu, kicha'atit chiira tyii yu'viti
kochi ta nduvara.**

Maara tyii rayit xaan kuvira ndukura, ra

**kañi ta'an chi'in-ra, yooru ku ñi'in chiira.
Soko yori maa nañi'in-ra, kua'a chikara,
ndaara noora yuku. Na'nu ndu'va ya'ara,
na'nu yuvi ya'a savara, nyakua nya cha na
ñé'era noo yuku sukun cha iyo nu ñu'un
i'ya ñayivt.**

**Sukun yuku kuan cha ñima ku'va,
nyakua kuñi chaa andivĩ.**

**Yukuan kuvi ndaara nyaa xiñi yuku kuan nu
kuvi nye'eyo kandĩtĩ kuu maa nyakua nya
tyañu'u ndichin nye'eyo, yukuan nañi'in-ra
noora kuvi kañi ta'an chi'in-ra. Noora kuñi
maara cha kañi ta'an chi'in-ra, ra ñundyii
kuan kuvira kuan, kivi kuan ña tu'va maara
chinyaa chacha iñi tyikuan kaa.**

**Yukuan kuvi
nuu yosora
nyaa xiñi yuku
yuu
toon kuan, yuku
cha sukun-ka
cha nuu tandĩtĩ
kuiika yuku ityi
ñuu savi.**

Kicha'a tuchira chii ñundyii kuan chi'in nduvara nyakua nya cha sañu kue'era chiira kuan sa kuvira, kua'a ñĩñĩra kuan chati. Ikan tu'un ndoori maa kua'a nu ki'vira. Nya kivi kuan chikoo cha iñi, ta cha ya'a sañu kue'era chii ñundyii kuan, ta nasa'a chiira, nduvira chito'o ñu'u ñuu savi.

**Natava yoso kaa ñuu maun.
Nakatyí, ñaa katyí maa ñuyiví, ama
chikooñu ñuu chiña, nyaa ityí kichiñu.**

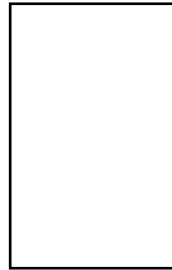

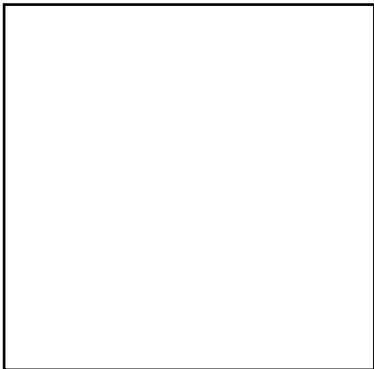
**Tyakt̄ xaan nu chiyo ñuyiv̄t̄ cha'nu chiiyo
cha na'an, yatyin ityi Nunduva.**

**Cha chino chi'in
ñu'un toon.**

**Natavañu xiña'ñu
yoso kaa chiyoñu.**

**Kua'a nda'a tyiño
tyakt̄ sava'añu.**

**Kua'a sa'ma tyakt̄,
Kua'a xu'un kaa
tyakt̄ sava'añu.**

Ra kivi nuu cha nañi uña isu

Iyo noo mil kuiya cha chiyo noora nyaka ña'an (rey) cha xaan ta nyee, ñi'in iñira, ka'nu ra kuvira. Chinañira uña isu, xiñi sivrira kivi kuan, vatyi kivi cha kakura, kivi nañi uña isu kivi. Ta cha sana nuura cha nuu tandi'tika ñuyivi cha kaku kivi kuan, chiku nañira nuu kutñt chi'in yañira ra yuu Toon.

Nduvira chi nyaka ña'an-ra tandi't ñuu cha iyo nt kachiko nu kivi ñuu savi, nukuvi yuku, ityi nu ñiño ta ityi ndu'va yu'u Tyañu'un.

tnri kuvira tari cha noori ñuura.

Yuku Saa, Kakura.

**Sakua'a cha nyaa i'ya. Tyi'i tuñi iñu yoso
kaa ka'an-yo cha na'an.**

ra chava'a

ma'an

ra naxiko

ñu tanda'a

ra xaan

cha tyanda'a

cha kuvi

cha kaku

yutya chi'i

yuku vichin

Kivt noo

Kivt uvi

Kivt uñi

Ku kumi

Kivt o'on

Kivt iñu

Kivt ucha

Kivt uña

Kuvt tñn

Kivt uchi

Tyaa maun i'ya sivi kivi yoso kaa kuñu.

Atu kutuñi iñu, yoso kaa kuvi sivi maun cha ka'an-yo tye'eri kaa.

Yoso kaa ka'an ñuyivi sivun ta xiñi sivun cha vityin.

Natava i'ya yora kuñu kuvun, tari tu'un cha'nu.

Saña'a o tyaa, yoso kaa chinañi ñuu chana'an.

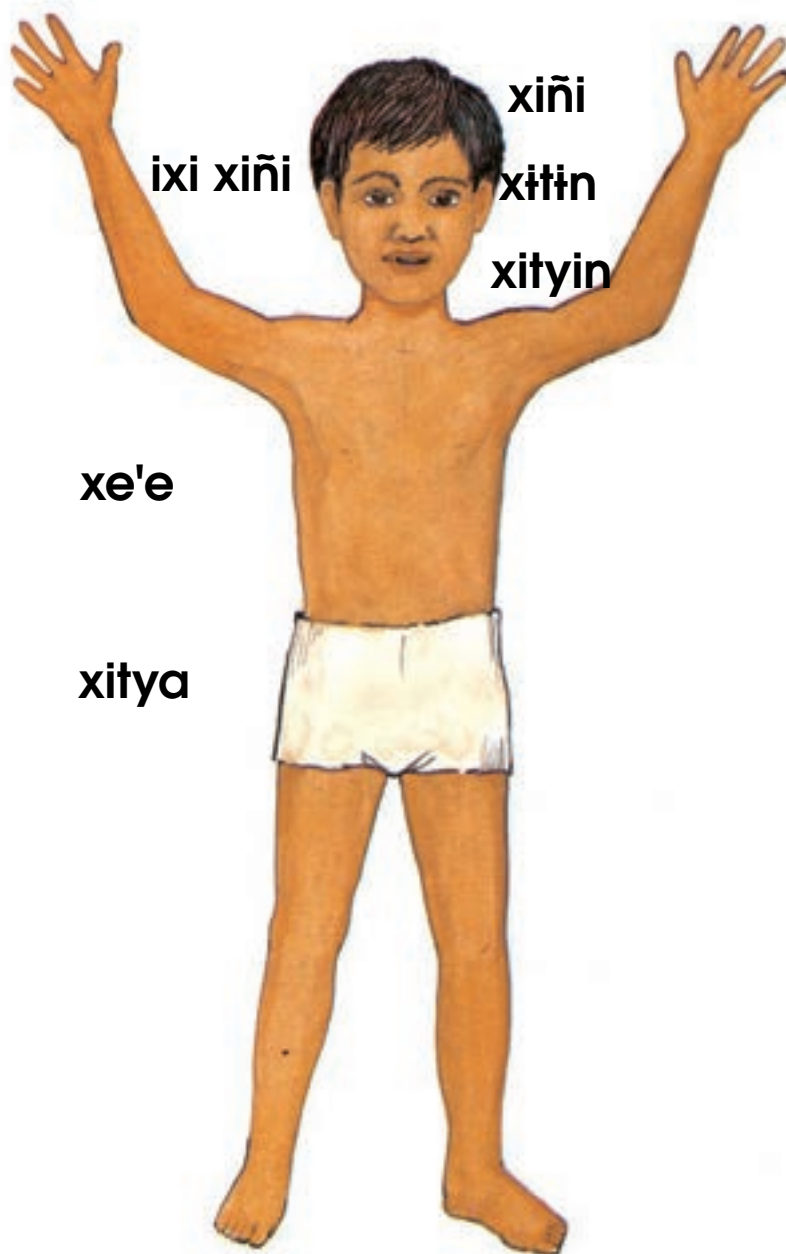

Saña'a chi'in noon nduva, nu katyi noo noo
sivi xiña'ñu koño ñu'un. Nuyivi nyaa i'ya.

**Sakua'a noo noo yukun cha nyaa i'ya ta
kuakon raya cha'a tu'un cha yi't (X) chi'in.**

Nañi xaan xitu tunduka'a chityi.

Ra Xiku ña kixi maara kuñi.

Tatu xita nditri ña asin chachi.

Iyo ñuu nu kua'a xaan xa'va iyo.

Kixi xaan ku chixi Xona kuñi.

Xiño xaan tuvi mityi tatu ña kuxi.

Ku Xiya xikoña xikon ta yuxiyo.

Xinda chachití xita.

Tyaa noo tu'un siki raya, nyaa cha sandu
t̄nri cha chiñi tuñi.

Koto

Koton

Ra Petu ñi'nora noo _____ chaa.

Yata

Yatan

Tata Ximu chitura chi'in _____

Yuku

Yukun

Kua'a xaan kiti iyo nu kuvi _____

Koo

Koon

Iyo _____ xaan chichi ku'u.

Tatu

Tatun

Nyiku _____ yuve'e tyiño.

Tyaa maun inga cha chiñi tuñi, chi'in tari
kaa tu'un cha sana'i cha'a noo noo i'ya.

Ma'a choon, sa'an savi ka'an-ña.

Tiin ina sane noo tityi yi't ndivi.

Yiyi kaan xaan-ti peruu.

Toon xaan noo too ndoo kuan.

Xa'an xaan koño kinti.

Viko ndiyi

**Tyaki xaan sakoo ñuyivi viko ndiyi.
Sakutuñu yutun, tiyuvi chi'in ita kuaan ta ita
xiñi lo'o.**

**Kua'a xaan cha nandukuñu tyisoñu nu
chito kachi ndiyi.**

**Katyi maa ñu cha'nu, tyi ñuyivi cha ña'ari
maa nanduku kachi ndiyi.**

**Kivi cha kunu'un chi ña'ri maa kuisochi
kunu'un.**

Tyakti xaan ku kutu viko ndiyi chi'in ita kuaan ta ita xiñi lo'o.

nyayu

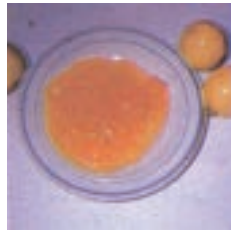
suvi

chavixi

ña'mi

tika'a

titya

paan

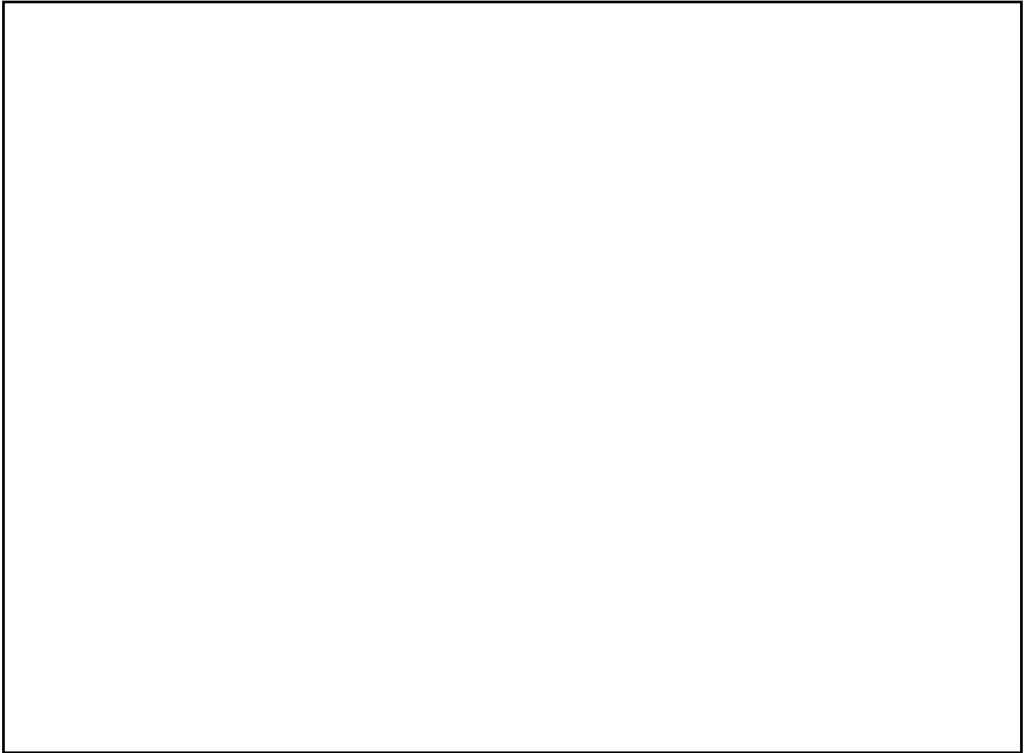

tikuua

kayu tima

**Natava yoso kaa chiyo viko sandu ta
viko ndiyi ve'un.
Tyaa ñaa ndi'i cha tu'von cha'a kachi ndiyi.**

Vityin tyaa maun yoso kaa ka'un sivi noo
noo yoo.

noo yoo	yoo uvi	yoo uñi
yoo kuiya chaa	yoo nañi chichi ku'u	yoo viko su'un
yoo kumi	yoo o'on	yoo iñu
yoo ucha	yoo uña	yoo ñin
yoo uchi	yoo uchi ñin	yoo uchi uvi

**Nye'e Xuva,
tyakɨ xaan
chita cha'a
tya'nu.
tya'nu saka
kuvira, sɨn
sɨn tyaku
sa'ma ñi'nora**

**Tyakɨ xaan tumi
yɨ't xiñira.
Tandi'tra ta nyaa
nutya'nu nuura.
Sɨt xaan chañi
tya'nu saka.
Sɨt xaan kuvi
viko tatu kua'a
nuu yaa chiyo.**

Natava yoso kaa chiyo viko nu tu'von
cha'an.

Tyaa ñaa ndi't cha tu'va chiyo nu nduka'nu
viko noo ñuu.

**Saa chaku ndavitɩ tyi
cha kuñi koon savi.**

Sa'a, cha'ñi yutun yuku.

**Cha lee se'e, maari sikutɩ
chi'i.**

**Cha nyi'iyo, si'tyo
sa'a kumi chiiyo.**

**So'o xaun, yi'ti ñuma
so'un.**

Ka'ni xaan su'ma yi'yi.

Va'a xaan sutya ina.

Ximu kachi suvi isu asin xaan chachi.

Suti ku satara noo sindiki iyo se'e.

Va'a xaan sutya se'e tata Saroo.

Sindu ke'en ndutya soko ko'un.

Sutu Senoo yi't kapilari sukun-ra.

Kono Luu koto tyiiyo vachi xaan savi.

Kula kuiso chii se'un u'vi cha'a kue.

Lita sakutyi se'un i'ni xaan.

Toon

To'on

Ñuun

Ñu'un

Taan

Ta'an

Kaan

Ka'an

Siin

Si'in

Xaan

Xa'an

Kuaan

Kua'an

Yoso kaa kua'an ku'va iyoyo ñayivĩ.

cha lee

ñu nyi'i

ñu yoko

ñu tanda'a

ñu iyo se'e

ñu cha'nu

**ñu iyo
se'e ña'ni**

ñu cha'nu

nya tu'un chi'i

Ñu kua tanda'a

Ñu ve'e ra kua koo ñasí'í
Kua'an ñu chi'in ñuyí'vì
chiiñu kua kakan-ñu
chonoñu.

Niyosoñu ndixi, ino
kua'an chi'in-ñu.

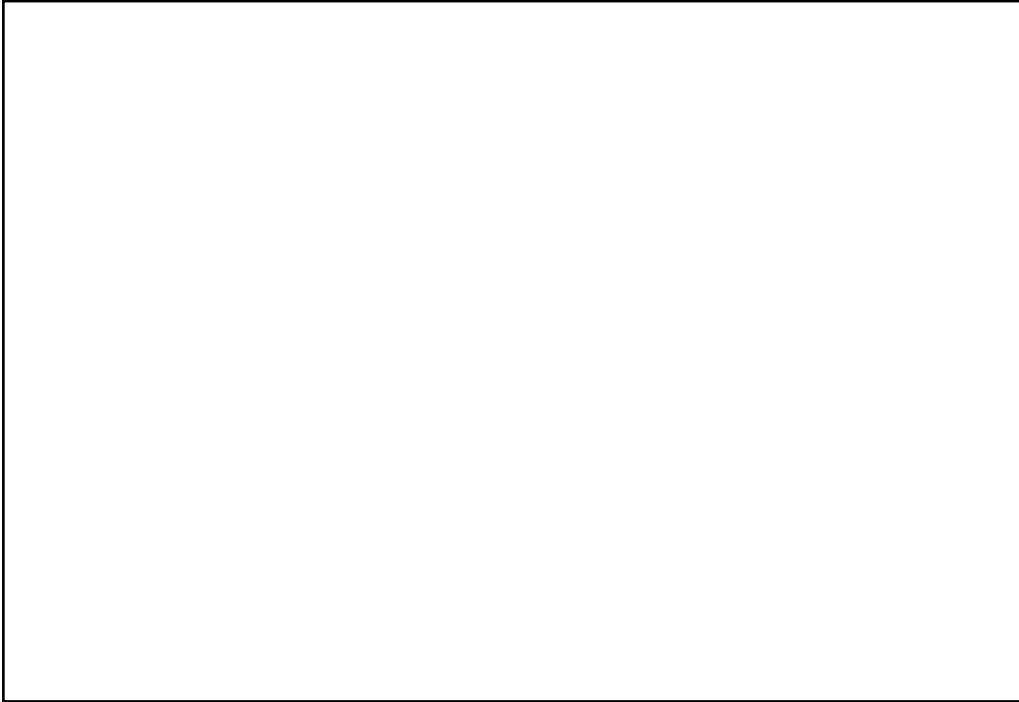
Cha ya'a noo yoo ta
kua'an tukuñu inga cha'a.
I'ya kua ndooñu tyiño ñaa
kuvi kivi tanda'a se'eñu.
Yoso kaa ku koo viko.

Kivi cha maa viko
tanda'a kuan.

Ñaaka ta cha nañi
chatun chaku yo'o
liin nu ku ndí'vì
ita xiñi ñu chono.

Natava yoso kaa chiyo viko tanda'a.

**Tyaa i'ya yoso kaa tu'von
nye'e chiyo viko tanda'a.**

Yaa kuñexu

Ra kuñexu kua'an-tt̄ vi.

Katyit̄ vi chachit̄ ita miriyu

ñaa nuu ndutya chi'it̄ vi

ra kuñexu, kuvit̄ vi.

Kuñexu ña to'o, kuvit̄ vi.

Ñaa nu ndu'va chikat̄ vi.

ndu'va matia chikat̄ vi.

Ndutyá chito'yo

Tye'e kaa nañi nu tuvi s't' mañi, nyaa Kasando'o

Nu noo nyaa yoo ñn ndu ka'nu vikoña.

Ndutyá chito'yo

Yuku chakuaa

Kurusi nuyuku

Ve'e ñu'un

Kua'a xaan kiti iyo chichi ku'u: iyo isu, kiti ku'u ndika'a, tima'an, yiti, Kutiñi, koo, ndachan, yakuin, tasu, to'o si'i, loro, liku, tindika.

I'ya iyo yutun yuku tata Yanu, ikan tu'un Kua'a xaan mangu tikava nyiko'o nyika tikuaa tika'a nyityiyakua tikuva iyo chiira.

Sakua'a cha nyaa i'ya ta tyaun uvi (:) ta (,) nyaa nu kuñichi kunyaa.

**Tye'e ta'an cha kuasate:
Noo tima ñuma.
Uvi ta'an tikuaa.
O'on ta'an masana.**

**Tyaa nyaa yukun nu kuñi chi uvi (:). Tyaa
cha ku mañi yukun nu ndi'í.**

**Ku chila, tye'e cha kua sataña nuya'vi
Uñi ta'an suvi vixi
Noo kilu koño
Ta ku Chela, Tye'e cha kua sataña.**

Nu kuvi viko tanda'a i'ya, kua koo:

Chikula ta paan.
Nyayu koño kiñi.
Nyayu koño ndivi.

Nu uchi nyaa yoo uñi 1994

Ndoñi Yaku Xiroo

**Yáñi sakote chuun chi'in tutu i'ya vatyi
vityin.**

**Kunu'in Ñuko'yo, kichi tuku mai chichi
cha uvi yoo vityin ta ku'in nu nyaun.
Sa'a va'un kuenda chuun.**

Kua'in ta ñi'in ta'an tukuyo.

Yañu.

Ra Leli Yaku Xiroo.

Sa'a kuenda yoso kaa chino tu'un cha
nyaa i'ya ta sava'a maun noo.

Ƨin nyaa yoo o'on kuiya 1994.

Ma'a Xona Kuañi.
Ñuu Ka'nu.

Ma'a si'i, sakote chuun tyi yosori
kiton ityaan, vatyi ku'in chi'in se'i nu
nyaun ku ku'vandi noo kumi chuun.

Yukuanri tu'un sakote chuun.

Se'un cha kuñi chuun.
Xuva Yaku Kuañi

Ñuu chikua'a

Ku'va yuku ko'i sɨ't, u'vi jan jini.
Tyakt jan ka'an yoo jini savi.

Yi'i ñuu ni jananu ku'va ka'an nu joko
kutini iniyo.

Yɨ't ñuu nu ka'an yo chi'in (X)
xita katyiyo ta iyo nu ka'an yo chi'in
(j) jita katyiyo.

Tari ka'an-ñu ñuu Chikua'a.

jucha

ju'ma

jundiki

jita

jitin

jini

Nyaasikun ndikatyā.

Atu ndikatyā nyaasikun.

Kua'un chiku'u.

Atu chiku'u kua'un

Kutyi ña vichin maa nduyta.

Atu kua kutyun.

Tyii vava'un savi.

Atu tyiun savi.

Cha'un nuya'vi.

Atu nuya'vi cha'un.

Sava'un sa'ma nda'a.

Atu sama nda'a sava'un.

Tyi'i tuñi iñi ñaa katyi cha nyaa i'ya ta natyaun ñaa cha kuñichi, siki raya.

Yoso kaa kaku ñu'un ñayivi.

Yoo cha sakaku. _____

Yoso ta'an kuiya cha tuvi ñayivi. _____

Ñaa tu'un cha'a nyoo koo kiti xaan. _____

Ñaa tu'un cha ña tandi'ti tiko'o ta iyo ndutya. _____

**Tyaa sikɩ nu na'an i'ya, yoso kaa ka'un ñaa
cha kuñu ndaka tu'un chii ñuyivi.**

Tye'e kaa:

¿Ñaa nañu?

**Vityin nandukuka maun tu'un tye'e
kaa tyaun.**

¿Nyaa kua'un?

Yoso kaa na sana nuu tya'nu chiira.

**Ra kuvi tya'nu yiki yu'u,
na sana nuura chiira.**

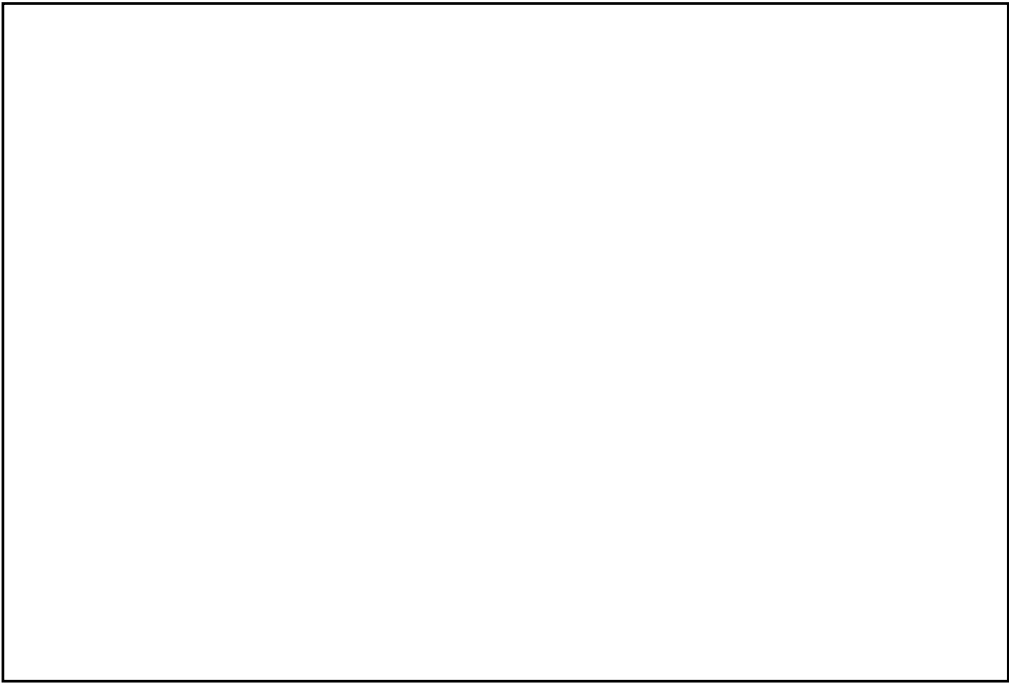
**Ndi'vi noora sa'ma ra siin
Tyaara nutya'nu nuura.**

**Tandi'i yitin kutu cha'ara
ta yitin kamisara nyaa pañitu.**

Noora kuvi nuu, yi'i nda'ara yiki yu'u vuru.

Musika tivi nu chita cha'ara.

**Natava i'ya ñaa yaa iyo ñuu maun.
Ta tyaun yoso kaa sanduva'ara chiira.**

Yaa ñuu savi

Ñana cha kañi nyaa ñuu nu kaki

Ka'nu xaan tukui'ya
kí'vɪ xiñi.

Ta cha mari mai ño'on kui'ya iñi
tari nakoyo nda'a yutun
nakoyo ndutya nui chaki
Kuñi kuvi cha kui'ya iñi
Ñu'un nu nye'i ñundyii
nya kua u'vi naxite taty
nye'i chuun.

Ñana cha kañi nyai
iye nu ña ndichin,
nu yori kuñi chii
cha mari mai kui'ya iñi
tari nakoyo nda'a yutun
nakoyo ndutya nui chaki
kuñi kuvi cha chaki
kuñi kuvi cha kui'ya iñi.

Ve'e tyakt

Ñana cha tyakt ve'i
ve'e cha sava'a suti
nu iyondi chi'in s'i nu
iyondi chi'in suti.

Maañu kuñiñu chiindi
chi'in cha lu'lu ta'in
kuñi tuku maandi
chiiñu
tyi ikan ñu sakachi
chiindi.

Tyakt xaan iyondi
ve'endi.

Sit xaan, iyondi ñayivt.

Sava'a ve'e nu iyon, ta tyaa noo cha
chiñi tuñi.

Leli, ñaa
nañi sutun

Litu, nañira.

Ta maun Linu,
ñaa nañi sutun.

Ko'o kunu'uyo
Linu, cha iñi xaan.

An sutu yu'u
Lalu nañira.

Ko'o Lela, ityan
ndatu'un kayo.

ñā'an lu'lu

kolo

liku

li'i

lo'o

Ke'en sivi cha nyaa ityi siki i'ya ta natyaun
siki raya cha nyaa ityi yuvi i'ya.

Noo ñā'an _____ nye'eña _____

Nuu yutun yoso _____

Chachi _____ nuñi.

_____ kua'an-ti chata ndivi.

Yuchan chachi _____

tasu	kuñt	koo
ndachan	ndika'a	tityi
lo'o	tima'a	tisu'mo
li'i	choko	yakuin
chii	yiyt	tika
		ñuñu
		tiñt
		tñt't
		kuañu
		tiyako

Tikaka
ka'un
titya'ya
tiyu'u
tiyo'o

	tilanchi	ndivi	kuku	kolo	sarni
	isu	chumi	tiñt	kint	ina

timii
tindoo
tikatya
tindoko
tiyoo

Kunyaa siki ñukuii chi'in ndikuiya.

**Ra kuvi ñukuii, ta'an ta'an-ri tyoño
kua ya'ara ta ndaka tu'un-ra.**

¿Ñaa yo'o kuvi i'ya?

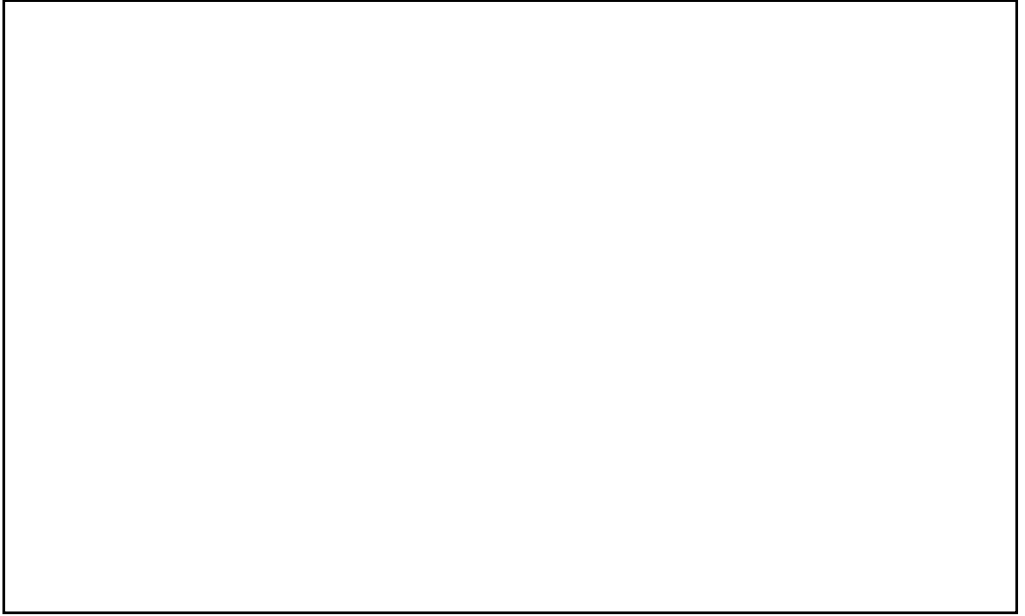
**Ta ra chata yo'o kuan,
kua katyira, tatu yo'o xii kuvi.**

Kua'an-ra nika chiko ndaka tu'un-ra.

Chikondi vuru yutun.

**Natava chichi chaku i'ya, -ñaa cha tu'va
maun chinyaa s̄kun.**

**Tyaa s̄k̄t̄ nu na'an i'ya, yoso kaa tu'vun
chiyaa s̄k̄t̄.**

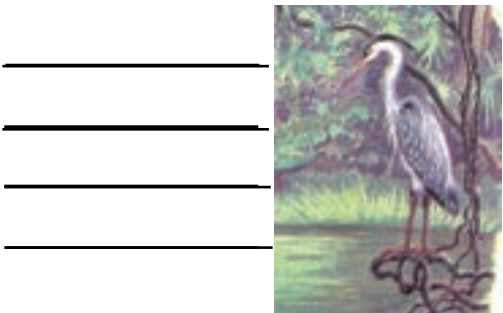
**Yoo ñuyivɪ chichi ñuu Ñuko'yo.
Sa'an xiñi savi ka'an-yo.**

**Suri sa'an va'a kuvi i'ya,
chi'in sa'an i'ya ndukuyo cha kachiyo
chi'in sa'an i'ya sakotoyo chii ta'an-yo
ña'a tyiño kuñiyo.**

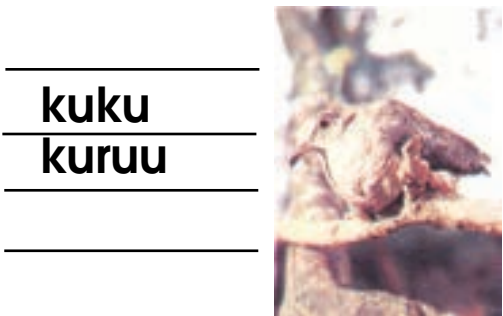
**Ta kichi kivɪ yori saña'an chiiyo
cha tyaayo sa'an-yo.**

**Ta vityin chi'in sa'an maayo
ku sa-kua'ayo.**

Tyaa yoso ta'an ku'va kuvi ka'an-yo sivi
noo noo kit̄ nanyita nyaa i'ya.

chumi
vilu
mixton

Yoso kaa sama tu'un ka'an-yo.

Chaku ñuu.

Chaku yo'o liin.

Noo kumi chuun tata.

Chuun tata.

Yikin kua'a.

Yiki kua'a.

**Tyaa i'ya nyaa sa'an o tu'un yu'u cha ña
ka'an-kayo cha vityin.**

Yuku tatan

Kua'a xaan yuku va'a cha sa'a tatan chiiyo iyo chichi ku'u.

Kua'a yuku tatan iyo soko yori chito, yori ño'on nuu.

Ma kuvi ko'ori maayo tatu ña chitoyo yoso ku'va ko'oyo. Vatyí tari iyo yuku va'a ta yuku xaan cha ka'ñi chiiyo. Soko ña tandi'i nu nduva'ayo chi'in yuku kuan.

Tatu ña va'a kuñiyo ku'un-yo, nu nyaara sakua'a va'a vatyí yukuan ra chito ku'va tatan nduva'ayo.

**Va'a cha ndoo yono
chaxa.
Sanduva'a o sanda'a nu
ka'vi.**

**Va'a cha kuenda kuiño.
Va'a cha kuenda ñuyivi
cha vixi niñt.**

**Va'a ko'oyo tatu nyaa
taty chichiyo.**

**Va'a cha ko'oyo nda'a
yutya tatu yi't cha keeyo.**

Sakua'a cha nyaa i'ya tyi koton ñaa katyi.

Ñaa kuenda va'a:

**Cha kuenda cha u'vi
chichiyo ta kueeyo.**

**Cha kuenda koo iñi
chichiyo.**

**Kuiso uñi ta'an nda'a
ta ko'oyo uñi cha'a
cha ndiaka, chichi
cha uña kivi.**

**Vityin natava noo yuku tatan cha chito
maun ta tyaun yoso kaa ko'o ñuyivi chiichi.**

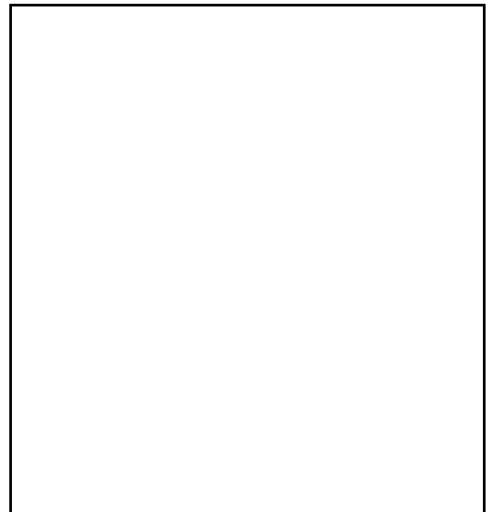

A large empty rectangular box with a black border, intended for drawing or writing.

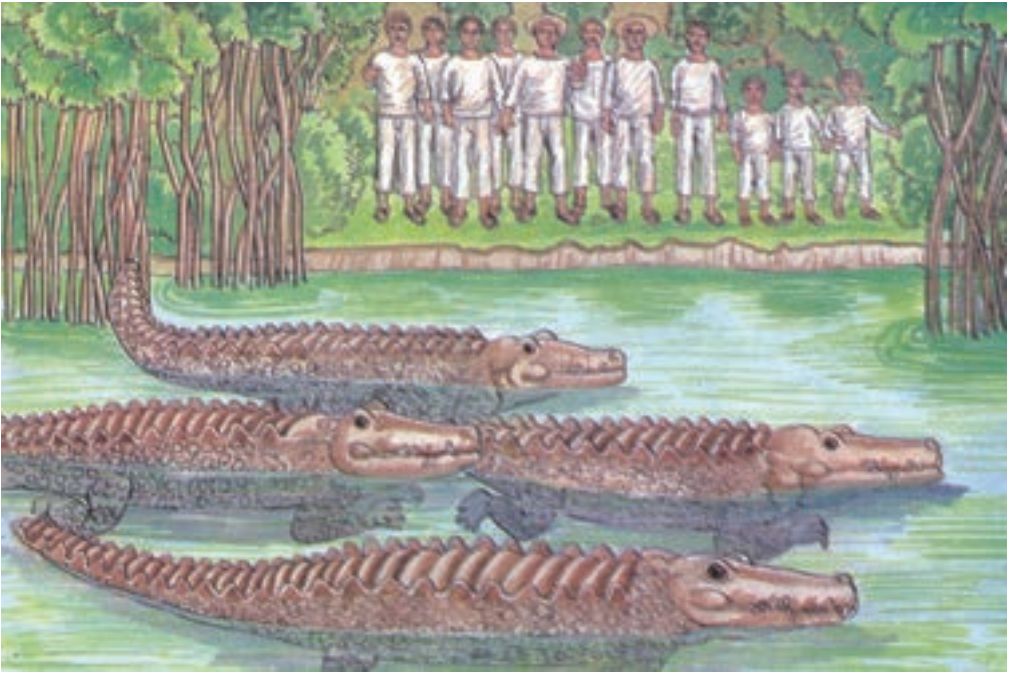
Tu'un cha'nu ra Kasando'o

**Chiyo noo kivi ta kita tyiño chiira Kasando'o
cha ku'un-ra ku kue'en-ra sandoli ki't xiñi-ra
kuatyaa cha kundutya.**

**Tyikuan kuvi ta kua'an koyora, maari ra
nduvi, maari nyaa tatyi kuvira kuan.**

**Ta nu kua ndichi koyora, ta nyatu chukui
kuan chiira yutya tuyoo kuan. Maari koo
ityi nduvira kuan nyikura chichi
ndutya tyi kachita chiira kuñi maara.**

**Ta ra Kasando'o na kata kaarira noo koo
ya'nyi, sikiti kuan ya'ara, ndoo maa chukui
kuan nyikura chichi ndutya yutya tuyoo kuan.**

**Tyaa siki nu na'a i'ya ñaa cha ndaka tu'un
chi chuun.**

Yoo chii tyisu kuvi cha sakua'un.

Ñaa cha kuvi:

Yoso kaa ndi'i tyisu.

Sivt ñuu

**Yoso kaa chikoo sivt minoo minoo ñuu:
Iyo ñuu cha nañi Yuku, vatyí siktí yuku
nyaa chí.**

**Iyo ñuu cha nañi Yutya, vatyí
yatyin yutya nyaa.**

**Iyo ñuu cha yí'tí sivt tiyaka,
vatyi yatyin nu chiyo tiyaka kuvi.**

**Iyo tuku ñuu cha yí'tí sivt yo'o, vatyí
kua'a xaan yo'o ku'u
iyo, nu kuvi ñuu kuan.**

Tyikuan kaa chikoo sivt ñuu.

Tyaa sivi tandi't ñuu cha chiton ta katyun
ña tu'un nañi tyikuan kaa.

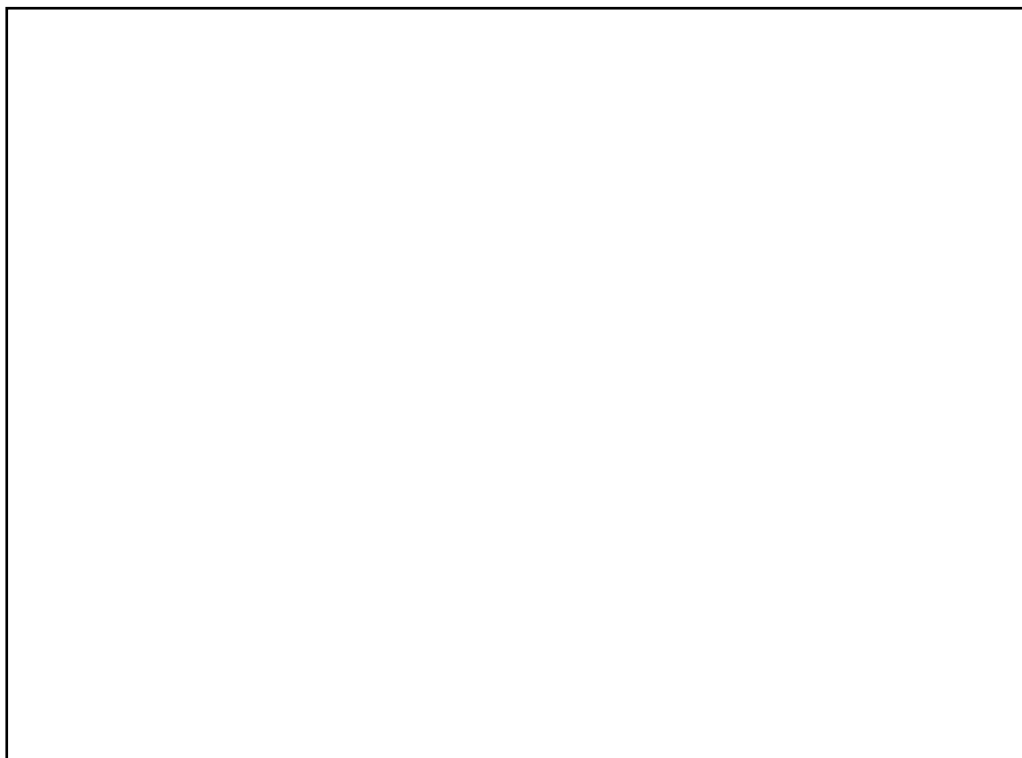

Tyaa yoso kaa kua'an tyisu kuñexu
chi'in ndika'a.

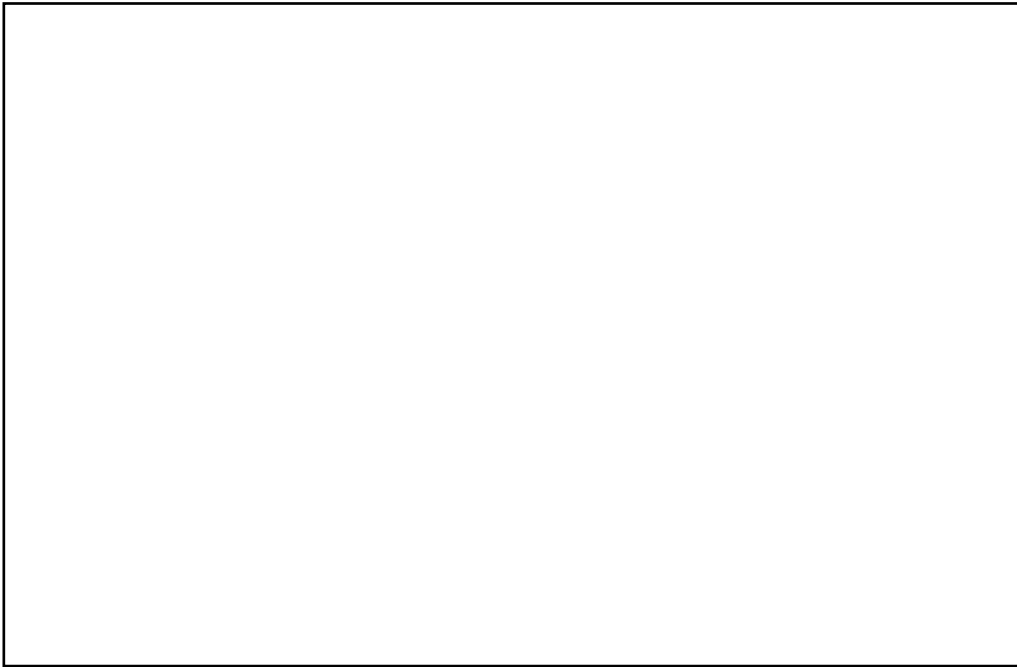

Tyisu koo kaa

**Na katyi maa noora chava'a
tyi cha xaan nyiso koo kaa,
ñima chii maatĩ kuvi,
ke'en nootĩ chii sa'va.
Iyo noora nye'e chaa sa'va ñuu,
tañi kuiiri ta chaa koo kaa kuan
ta nu kuna nyaatĩ ta kicha'a
kañitĩ chii sa'va kuan,
yukuan ta kicha'a kita sikuitĩ kuan
yukuan ke'entĩ tyi'itĩ nuu no'on-tĩ
ta kua'an-tĩ.
Chi'in kuan cha'ñitĩ.**

Natava ta tyaa sivi yoo chi tyisu kuñi maun nakatyun.

Katyi yoso kaa kicha'a tyisu.

Ñaa cha kuvi.

Yoso kaa ndi'ti

Sakua'a tandi't cha nyaa i'ya, ña ku tuñi
iñun tu'un cha chakin yo'o cha'a ama kuvi
noo noo.

Kuiya nono, ña kua'a maa nuñi chiyo.

Kiyava, va'a xaan koon savi.

Kuiya vityin, tatu va'a koon savi ta ma

kichi tatyí, kua'a nuñi koo kachiyo.

Iku ñuu, ñi'in xaan taan Yuku Uvi Raxaan,
yu'vi xain kuvi.

Iku, koon vava'a savi ityi Cha'a Yuku.
Vityin, chaiñi ku'in Ñuko'yo.

Ityaan, ndichi suti chi'in tityi.

Isa, ku'un-ra ku ke'en-ra nyikeñu, ityi yu'u
ndutya ñu'un.

Ra kuatyaa ñuu savi

**Yu'u ra chichi ñuu kuvi
sɪɪ xaan kuvi chii
tyi ra ñuu savi kuvi
sa'an xiñi savi ka'in.**

**Kua'a ñuyivɪ iyo
nika'nu ñayivɪ soko
sɪɪn sɪɪn ka'an-yo
tari ka'an maayo.**

**Ta kichi kivɪ yori tyaa
nuu tutu sa'an savi
ta vityin va'a xaan
kua sakua'ayo chi'in
sa'an maayo.**

**Kua'a nu yɪ'ɪ yo'oyo
ñima noori ndu'va iyoyo.**

**Kua'a xaan viko, ñaa ndi't cha kuvi
nduka'nu, ta'an kuiyari Ñuko'yo:**

**Viko nu kicha'a sutu Miguel Hidalgo kuan
chi'in kuatyi siktra tyayit na'nu cha kichi
inga chiyo ndutya ñu'un.**

**Viko cha sa'ayo ganaa chiira Francia kuan
Yutya Ndiyo'o.**

**Viko cha ña kuvi cha sa'a ganaa Estados
Unidos ra yangui kuan chiiyo.**

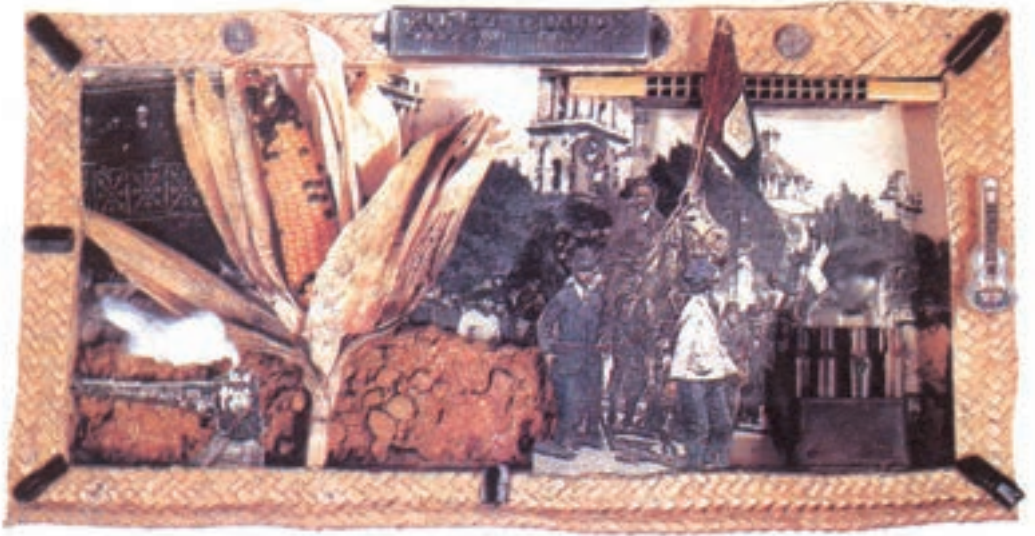

Kivt cha nu chiku nyaka ña'an maara Ñuko'yo chiira.

Nu 16 yoo setiembre kuiya 1810.

Na'an xaan chi nyaka ña'a ra to'o español kuan chiiyo.

Ra Miguel Hidalgo chi'in yoo ndi'ikara Kuta'an chi'in-ra kivt kuan kuñira tinyaara ñuuyo nda'a ra español kuan. Ta cha kua kundichin nu 16 nyaa yoo setiembre ra Miguel Hidalgo satakara ñuyivt ñuu Dolores, ña tyinyeeñu kakañu kuatyi. Tyikuan kaa kicha'a kuatyi cha kunyaka ña'an maara Ñuko'yo chiira.

Nu kicha'a kuatyi Ñukoyo

Ñuko'yo chiyo noora nyakaña'a cha chinañi Porfirio Díaz, ra chinyaka ña'an chichi cha oko uchi kuiya.

Kua'ara ñuko'yo natyi'i tuñi iñira tyi yori kunyaa chichi tyiño cha tyikuan kivi.

Ta ra Francisco I. Madero, chi'in tunyee iñi kuenda maa ñuyivi ñuko'yo, kicha'a nakandara sikira Porfirio Díaz, cha santiñtra chiira, sandoora tyiño ra nyaka ña'an ta ña kitara ku'un-ra inya chiyo.

Kakura Benitu Juare

Nu 21 nyaa yoo marzu sakooyo viko kivi
kaku noora presidente ka'nu Ñuko'yo:
Ra Benito Juare.

Ra Benito Juare nduku cha'ara cha koo
tumañi iñi cha kuenda tandi'ti ñuu ta
tandi'ti ñuyivi.

Yoso kaa kaku ñuu Tenochtitlan

Xiña'ñu cha na'an nuu banderayo sa nu ko'on iñiyo yoso kaa kaku ñuu ka'nu Tenochtitlán, ndu'va nu nyaa ñuko'yo.

Katyi maa tu'un cha'nu tyii ra azteca chika ityira nandukura nya nyaa noo ku'va cha cha'a maa chito'yora chiira (Huitzilopochtli) noo nu kusava'ara ve'e ñu'un-ra ta ve'era. Chaa koyora nu nyaa miñi yoo ta yukuan, nyaa ñu'un ityi nanye'era noo tasu cha chikoso nuu noo tunvi'nya.

Kicha'a chachiti noo koo.

Ra azteca chitora tyii ikan ku'va yukuan nyatu nani'in-ra. Siñ vava'a nduvi iñira ta kicha'a sava'ara ñuura yukuan.

Lengua mixteca de Jamiltepec, Oaxaca
Primer grado

Se imprimió por encargo de la
Comisión Nacional de Libros de Texto Gratuitos.
en los talleres de
con domicilio en

El tiraje fue de
mas sobrantes